



**Univerzita Karlova v Praze  
Filozofická fakulta  
Ústav bohemistických studií**

## **BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

**Goran Anđelić**

**Poutníkův návrat do jeho srdce  
Interpretace Komenského Labyrintu  
metodou close reading**

**Pilgrim's Return into His Heart  
The Interpretation of Comenius' Labyrinth  
Using Close Reading**

**Praha 2013    vedoucí práce: Mgr. Alena A. Fidlerová, Ph.D.**

Chtěl bych poděkovat své školitelce Mgr. Aleně A. Fidlerové, Ph.D., za neskutečně trpělivou a obětavou pomoc. Děkuji své partnerce za pochopení. Děkuji všem, kteří se přímo nebo nepřímo podíleli na vzniku této práce. Děkuji Prozřetelnosti, že mě přivedla na cestu zkoumat tak výjimečné dílo, jako je Komenského Labyrint.



*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

*V Praze dne 30. 7. 2013*

*Goran Anđelić*

## **Abstrakt**

V této práci interpretuji Komenského Labyrint světa a ráj srdce metodou close reading. Práce je rozdělena na čtyři kapitoly, které jsou uspořádané chronologicky. První kapitola pojednává o vydání se Poutníka na cestu. V ní je popsáno, kdy Poutník vychází na cestu, z jakého důvodu a co cesta symbolizuje. Druhá kapitola se zabývá průvodci. V ní jsem se pokusil podrobněji prozkoumat roli průvodců v Poutníkově životě. V kapitole Svět je popsáno, proč je Svět představen jako labyrint, proč Poutník vidí svět tak negativně a proč je z něho zklamaný. Kapitola Návrat do svého srdce pojednává o novém životu Poutníka i o tom, co se v něm změnilo po odevzdání se Bohu.

## **Klíčová slova**

Jan Ámos Komenský, Labyrint světa a ráj srdce, starší česká literatura, baroko

## **Abstract**

In this work, I interpret the Johannes Amos Comenius' book Labyrinth of the World and Paradise of the Heart using close reading. It is divided into four chapters arranged chronologically. First chapter describes how and why Pilgrim sets out for a journey and what does the journey symbolize. Second chapter deals with the guides. Here, I tried to examine in a more profound way the role of the guides in the Pilgrim's life. In the chapter named The World I show why the World is presented as a labyrinth, why Pilgrim perceives it in such a negative way and why he is disappointed. Chapter Return into his heart narrates about Pilgrim's new life and also what about was changed by his submission to God.

## **Keywords**

Johannes Amos Comenius, Labyrinth of the World and Paradise of the Heart, older Czech literature, Baroque

## OBSAH

ÚVOD .....	9
1 POUŤ SVĚTEM .....	11
1.1 Odchod na cestu – hledání .....	11
1.2 Profese jako most ke Světu .....	13
1.3 Přírozenost jako pouto Boha a člověka .....	13
2 PRŮVODCI .....	15
2.1 Odborná literatura o průvodcích .....	15
2.2 Vývoj průvodců .....	16
2.3 Průvodci jako spojovací článek mezi Světem a Poutníkem .....	17
2.4 Všeživ .....	18
2.4.1 První období: Čistá (dětská) zvědavost .....	19
2.4.2 Druhé období: Zvědavost podřízená uzdám, tj. rozumu a praktickému životu, tzv. Matce Moudrosti .....	19
2.4.3 Třetí období: Všeživ jako překážka duchovnímu vývoji .....	21
2.4.4 Čtvrté období: Rozchod Poutníka s Všeživem .....	22
2.4.5 Souhrn o Všeživovi .....	23
2.5 Mámil .....	24
2.5.1 Mámil se připojuje k Poutníkovi .....	24
2.5.2 Mámilův úkol .....	25
2.5.3 Mámilův raport Matce Moudrosti .....	25
2.5.4 Rozchod Poutníka s Mámilem .....	26
2.5.5 Souhrn o Mámilovi .....	26
3 SVĚT .....	28
3.1 Svět jako barokní město .....	28

3.2 Svět jako labyrint .....	30
3.2.1 Poutník prohlédá stav a řád manželů .....	31
3.2.2 Poutník prohlédá způsob boháčů .....	32
3.2.3 Poutník prohlédá způsob rozkošných světa .....	33
3.2.4 Poutník prohlédá stav učených .....	34
3.3 Zklamání jako předpoklad změny .....	35
3.4 Podívání se na smrt (symbolická smrt): poslední část Poutníkova světového úkolu .....	37
4 NÁVRAT DO SRDCE SVÉHO .....	40
4.1 Srdce jako chrám Boží .....	40
4.2 Poutníkův nový život s Bohem .....	42
NA ZÁVĚR .....	47
SEZNAM LITERATURY .....	48



*„Viděl jsem, spatřil a poznal, že ani sám nic nejsem, neumím, nemám, ani jiní;  
jenže se nám cosi zdá. Stín lapáme, pravda uchází všudy.“*

*J. A. Komenský, Labyrint světa a ráj srdce*

## ÚVOD

O Komenského Labyrintu světa a ráji srdce je napsáno množství odborné literatury.<sup>1</sup> Ta zevrubně probrala dílo z různých aspektů a zabývá se velmi podrobně historickými okolnostmi, za kterých dílo vzniklo, tím, komu bylo věnováno, stylem, formou apod. Tak např. J. B. Čapek analyzuje především historický kontext: komu a z jakých důvodů autor dílo věnoval, jaké potíže Komenský měl v době, kdy dílo psal apod.<sup>2</sup> Radim Palouš v knize Komenského Boží svět<sup>3</sup> probírá jednotlivá témata z hlediska náboženství, jako např. „Svět jako škola“, „Harmonie a synkrie“, „Zbožnost“. A. Škarka se ve svém díle „Půl tisíciletí českého písemnictví“<sup>4</sup> zabývá Labyrintem z hlediska vývoje jazyka. Jan Patočka napsal více studií zabývajících se filozofickou problematikou Komenského tvorby.<sup>5</sup> Přesto zůstaly určité věci v Labyrintu nedostatečně prozkoumány. Tak např. nebyla důkladně prošetřena role průvodců vzhledem k důležitosti jejich poslání při Poutníkově cestě. Tuto mezeru se pokusím aspoň částečně zaplnit. Po prvním přečtení tohoto díla jsem se domníval, že je to kritika společnosti, potom mi byl bližší názor, že je to vlastně výpověď o vlastní osobní tragédii, ale ani ten názor se mi nezdál vyhovující. Po delším uvažování jsem se zeptal: Co zde Komenský vlastně popsal? Co je podstatné? Co Poutník chtěl a co vykonal? Jediná logická odpověď byla, že hledal své místo ve Světě, harmonii se Světem, a že to přes všechna zklamání na konci našel. Z uvedených důvodů jsem chtěl dát této práci takový charakter, aby vyjadřovala podstatu Pouti. V jednotlivých kapitolách jsem se touto zásadou řídil. Práci jsem rozdělil na čtyři kapitoly, z nichž se každá věnuje jedné z podstatných věcí na Poutníkově cestě Světem.

Poutník se vydává na cestu v době dospívání s cílem, že si vybere odpovídající zaměstnání. Skutečně hledá smysl života, harmonii sebe se Světem. Zaměstnání představuje jakýsi most mezi ním a Světem. Skrz zaměstnání se on vlastně začleňuje do společnosti.

Na cestě ho doprovází průvodci Všeživý a Mámil. Oni mají za úkol Poutníkovi svět ukázat a pomoci mu, aby pochopil, jak co ve světě funguje. Jak ale uvidíme, oni ho vlastně

---

<sup>1</sup> J. B. Čapek, *Několik pohledů na Komenského*, Praha 2004; R. Palouš, *Komenského Boží svět*, Praha 1992; A. Škarka, *Reformace renesance, a baroko*; In: *Půl tisíciletí českého písemnictví*, Praha 1986; L. Doležel, *Kompozice Labyrintu světa a ráje srdce*, *Česká literatura* 1969; J. Patočka, *Komeniologické studie I–III*, Praha 1997–2003.

<sup>2</sup> J. B. Čapek, *Několik pohledů na Komenského*, Praha 2004.

<sup>3</sup> R. Palouš, *Komenského Boží svět*, Praha 1992; J. Patočka, *Komeniologické studie I–III*, Praha 1997–2003.

<sup>4</sup> A. Škarka, *Reformace renesance, a baroko*; In: *Půl tisíciletí českého písemnictví*, Praha 1986.

<sup>5</sup> J. Patočka, *Komeniologické studie I–III*, Praha 1997–2003.

chtějí pouze přizpůsobit zaběhaným názorům a nerespektují názory Poutníka a on se na konci s nimi musí rozejít, pokud chce být to, co je.

Průvodci mu ukazují celý Svět v naději, že najde to, co by chtěl dělat, avšak Poutníkovi se nic nezamlouvá. Svět představuje pro něho jakýsi negativní příklad. Poutník se ve Světě spíš dozvídá, jaký by neměl být a co by dělat neměl.

Nespokojenost světem se stupňuje a přerůstá v zklamání. To vrcholí tím, že Poutník chce utéct ze světa. V kontextu Poutníkovy cesty k Bohu je zklamání pouze epizoda, ovlivnilo ale celý další Poutníkův život. Bylo tak silné, že poutník ztratil naději, že ve světě najde smysl života. Smrt byla jediné východisko. V Labyrintu smrt představuje jakýsi přechod, hranici mezi životem starým a životem novým, mezi „labyrintem“ a „rájem“, mezi životem ve světě a životem věřícího. Je to smrt pouze spirituální, jelikož se nejedná o smrt skutečnou. Poutník neumírá fyzicky, umírá jeho „stará“ osobnost. Umírá určité chápání světa, zvyky, soustava hodnot, umírá jeho „ego“. Bez této smrti by nebylo ani nového život ani „ráje srdce“. Ta spirituální smrt mu otevírá dveře k Bohu.

V kapitole o Životě s Bohem se pokusím zjistit, co se skutečně změnilo v životě Poutníka po návratu „do svého srdce“. Jinými slovy zamyslím se, v čem spočívá rozdíl mezi těmi dvěma opačnými orientacemi, tj. „světovou“ a duchovní, což je vlastně ústřední téma Labyrintu. Vybrané momenty se pokusím podrobněji vysvětlit a při tom ani na vteřinu nezapomenu na hlavní cíl Poutníka.

## 1 CESTA SVĚTEM

*„Když jsem v tom věku byl, v kterémž se lidskému rozumu rozdíl mezi dobrým a zlým ukazovati začíná, vida já rozdílné mezi lidmi stavy, rady, povolání, práce a předsevzetí, jimiž se zanášejí, zdála mi se toho nemalá býti potřeba, abych se dobře, k kterému bych se houfu lidí připojiti a v jakých věcech život trávití měl, rozmyslil.“<sup>6</sup>*

V této kapitole ukáží, kdy se Poutník vydává na cestu a s jakým záměrem a co tato cesta symbolizuje. Zmíním se, kdo ho doprovází, průvodcům se ale budu podrobněji věnovat v samostatné kapitole o průvodcích.

### 1.1 Odchod na cestu – hledání

Poutníková cesta začíná vstupem do světa, tj. narozením. Komenský se ale v Labyrintu koncentruje na popis té části cesty-života, kdy se člověk rozhoduje, co bude v životě dělat. Odchod do světa tak symbolicky představuje dospívání. Dítě se stává dospělým jedincem, který má splnit své poslání. Vztah k sobě a rodině přerůstá ve vztah ke společnosti a světu. Jedinec hledá v tomto světě „své místo pod sluncem“. Poutník vyráží do světa, aby se realizoval (řečeno dnešním jazykem). Totéž bychom mohli říct i mnoha jinými způsoby beze změny významu, jako např. uskutečnit své sny, stát se tím, čím je, vykonat Boží vůli apod. Na cestě světem Poutníka doprovází dva průvodci. Tak se Poutník spolu s nimi vydává na cestu, aby poznal Svět.

Poutník nejen očekává, že v světě uskuteční své sny, ale má zároveň splnit i očekávání jiných. Jeho naděje a očekávání jiných jsou mezi sebou propletené. Vládne mezi nimi rovnováha, jakýsi Boží zákon, ve smyslu nepsaného pravidla nebo vzájemné podmíněnosti, a tak se jedinci daří realizovat sebe pouze natolik, nakolik i on umožní jiným, aby se realizovali. V Centru securitatis Komenský píše: *„Aby Bůh předvedl jednotu svého bytí, sjednotil všechny tvory navzájem tak podivuhodně a tak je navzájem svázal, že vždy jedno obsahuje druhé a jedno obostává skrze druhé právě tak, jako v řetězu jeden článek visí na druhém.“<sup>7</sup>* Najít své místo ve světě není pouze akt jakéhosi připojení se k nějaké skupině nebo nalezení zaměstnání, které by se mu líbilo, z kterého by měl prospěch. Je to čin mnohem hlubší a znamená najít harmonii sebe se světem, stát se jedním článkem v řetězu společnosti. V tom světě každý dostane svůj úkol, každý má své poslání a celek funguje, pouze pokud jedinci

---

<sup>6</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 11.

<sup>7</sup> J. A. Komenský, *Centrum securitatis*, Brno 1910, s. 392.

splní svůj úkol. Z toho hlediska splnění poslání není důležité pouze pro jednotlivce, ale pro celou společnost-Svět. Aby to poslání splnil, Poutník musí poznat jak sebe, tak i svět. Poznat sebe nebo jiné zase předpokládá otevřít své srdce, um a duši. Teprve otevřením se a následně poznáním je možné přiblížení se k Světu. Naopak pokud zůstanu navždy na jedné straně já jako individuum a na straně druhé svět, zůstaneme já i on, namísto já v něm, namísto harmonie podvojnost se vším, co z toho pramení. A pokud přijímáme svět pouze takový, jaký by se nám hodil, pak ho vlastně nepřijímáme. Na druhou stranu pokud bychom ho přijali pouze takový, jaký je, tj. beze snahy zlepšovat ho a zušlechťovat, byli bychom pouze pasivní pozorovatelé, poutníci projíždějící světem beze stopy. Poutník chce harmonii, soulad, tj. najít rovnováhu mezi těmito dvěma extrémy. Chce se od světa učit, ale také chce svět ovlivňovat podle svých znalostí a zkušeností. Aby se toto sblížení uskutečnilo, i svět se musí otevřít Poutníkovi. I svět musí přijmout Poutníka, pochopit jeho potřeby a jeho jedinečnost, umožnit mu uskutečnit jeho přirozenost. Bez oboustranného pochopení není možné harmonické soužití. Jak Poutník, tak i všichni lidé hledají v Světě *své dobré*. „...že všichni téměř lidé ven ze sebe vybíhajíce, ve světě a věcech jeho, čím by mysl kojili a pokojili, hledají, tento v statku a zboží, onen v rozkoších a libostech, jiný v slávě a vzácnosti, tento opět v moudrosti a umění, jiný v veselém tovaryšství etc., a tak sumou všickni po věcech, kteréž vně jsou, v nich dobrého svého hledajíce, zevlují.“<sup>8</sup> Po těch slovech bychom se ještě mohli domnívat, že Poutník myslí na hledání spokojenosti ve Světě jako takovém, což by byl jakýsi „normální“ postup. Avšak to, že nemyslí na takovouto běžnou spokojenost, se ukazuje hned v další větě: „Ale že ono tam nalezeno nebývá, nejmoudřejší z lidí Šalomoun svědkem jest...“<sup>9</sup> Mohlo by nám to připadat, že si protiřečí, protože chce hledat něco, o čem předem ví, že to nenajde. Ovšem on si neprotiřečí, neboť mladý Poutník nemůže vycházet ze zkušenosti jiných, a i proto, že každý má své vlastní a neopakovatelné poslání. On sám musí projít životní školou. Zkušenost a moudrost jiných se nedá jenom tak jaksi přelít jako nějaká tekutina z jedné nádoby do druhé, a proto mladého Poutníka Šalomounova zkušenost neodradila od jeho záměru. On přece odchází do světa s nadějí, že štěstí najde. Spíš než na štěstí se ale myslí na smysl života, na harmonii sebe se světem. Je odhodlán se na vše podívat, vše prozkoumat, všechno zkoušet. „Až natrápě a navrtě se dosti sám v sobě, na toto sem přišel, abych nejdříve všecky lidské věci, co jich pod sluncem jest, prohlédl, a teprv jedno s druhým rozumně srovnávaje, jistý sobě stav vyvolil a své sobě věci k užívání pokojného na světě života pěkně nějak spořádal.“<sup>10</sup> I když Poutník chce prozkoumat všechno, hlavní pozornost věnuje výběru profese.

---

<sup>8</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 9.

<sup>9</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 9.

<sup>10</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 11.

## 1.2 Profese jako most ke Světu

*„Svět soubor všeho, co existuje, je ale něco víc než pouze soubor všech věcí, je to živý organizmus, kde je vše nějakým způsobem propojeno.“<sup>11</sup>*

Poutník chce najít profesi, která ho naplní, udělá šťastným, a proto výběr práce, profese, považuje za jedno z nejdůležitějších rozhodnutí v lidském životě. Nejenom že člověk stráví prací podstatnou část času, ale na této činnosti záleží v podstatě celý jeho život. Pokud by dělal něco, k čemu nemá kladný vztah, vyvolalo by to nespokojenost se samým sebou. Proto výběru profese přikládá tak velikou důležitost. K tomu nepotřebuje nějakou zvláštní motivaci, ta vychází z jeho vnitra, spontánně, přirozeně. Najít adekvátní profesi znamená odezvat se přirozenosti, najít sebe, dát ze sebe to nejlepší, co v každém dřímá, a tak se nejlepším způsobem připojit ke Světu. (O přirozenosti bude řeč v následující podkapitole.) Profese je tady vlastně MOST KE SVĚTU. Prostřednictvím profese jednotlivec komunikuje s celým Světem. Na jednu stranu on ostatním dává určitým způsobem sebe a na druhou stranu od jiných bere to, co produkují oni. Nejedná se pouze o materiální výměnu.

## 1.3 Přirozenost jako pouto Boha a člověka

*„Jeden každý tvor, i nerozumný, přirozeně se nese, aby libé a pohodlné věci sobě liboval a jich žádostiv byl: ovšem tedy člověk, v němž rozumná jemu přistvořená moc takovou tu k dobrému pohodlnému chtivost vzbuzuje.“<sup>12</sup>*

Zamyslím se nad přirozeností poněkud důkladněji, jelikož se domnívám, že je to klíčový pojem k pochopení Labyrintu.

U Komenského odchod na cestu nepředstavuje osobní čin, je to jako běh přírody. Jako na jaře rozkvétají stromy a jako pták, když mu vyrostou křídla, odletí z hnízda, tak i člověk v určitém období opouští dům rodičů a začíná samostatný život. Jinými slovy, je to přirozené. *„Vody aby dolů tekla, prositi netřeba; udělá to sama ráda, jen jí posluž a odhrad.“<sup>13</sup>* Přirozenost v sobě obsahuje jak povinnost, tak svobodu přizpůsobit ji vlastním potřebám. V tom smyslu má poutník svobodu vykonat to, co musí. I když je to tvrzení na

---

<sup>11</sup> R. Palouš, *Komenského Boží svět*, Praha 1992 s. 18.

<sup>12</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s.9.

<sup>13</sup> R. Palouš, *Komenského Boží svět*, Praha 1992 s. 25.

první pohled absurdní, jelikož se zdá, že si samo protiřečí, přesto je pravdivé. Logičtěji zní, když se řekne, že to, co musí, cítí jako to, co chce, tj. že je to jedno a totéž. Pouze pokud se svoboda zamění za svévoli, mohlo by dojít k nedorozumění. Zaměňování pojmů svoboda a svévole je však velmi časté.

Prozřetelnost vytvořila mezi sebou a člověkem jakýsi komunikační most, zpětnou vazbu, a tak si ponechala možnost určitého „dozoru“. Jinak řečeno, to, co musíme, a to, co chceme, splývá v jedno. Boží vůle se do nás promítá jako naše přirozenost. Ona je v každé bytosti, ne pouze lidské. To je neviditelné pouto člověka a Boha, smlouva. Mohli bychom se zeptat, kde je tu potom svobodná vůle. Svobodná vůle nám je dána spíš v detailech než ve věcech zásadních. Slovo detail by nás ale mohlo zmást, a proto by bylo lepší nazvat to důležitý detail, protože on je součástí osobnosti. Je nám např. dáno, že se musíme oblékat, ale jakým způsobem to uděláme, to zaleží na našich potřebách a představách. Umíme si představit, jak bychom se cítili v obleku odlišného stylu, než je ten, jaký používáme. Tak je to, i když o něco komplikovaněji, se zaměstnáním. Tam je výběr jak pestřejší, tak i odpovědnější.

Ten most je vlastně pouto, které spojuje Boží vůli s každým jednotlivým tvorem. Je to něco jako klíček u rostlin, ale v lidském rodě by to bylo poněkud nevhodné přirovnání, protože v klíčku chybí jakákoliv svoboda výběru, v něm je skoro všechno určeno. Člověk má tu výhodu, nebo nevýhodu, že hodně věcí může rozhodnout sám. To rozhodování je ale pouze v odstínech, nikoliv v základní barvě. Svoboda je tedy pouze částečná. To, že je svoboda pouze částečná, není tak zrádné jako to, že je „kontrolována“. Člověk dostal důvěru, že udělá to, co dostal za úkol, ale nesplnění úkolu není vítané. Prozřetelnost udělala jednu usnadňující věc, a to, že to, co musí dělat, člověk cítí jako něco, co chce. Dokud jednotlivec komunikuje přes tento most, jedná podle přirozenosti, on uskutečňuje vůli Boží. Problém nastává, pokud jednotlivec ten most chce zbourat, což se projevuje tak, že začne popírat onu vazbu s Prozřetelností a začne jednat podle „své svobodné vůle“, jako by skutečně byl „svým pánem“. Prozřetelnost i na takové věci myslila a vytvořila jakýsi mechanismus, jak tomu zabránit, a to tak, že ten, kdo jedná v souladu s životní přirozeností, cítí se začleněn, cítí se spokojen se svým životem, cítí jakousi vnitřní sílu a jistotu, jistotu, že koná správně (i když to jednání nemusí být v souladu s okolím, což se nezdá stává. Chci říct, že ta jistota není vnějšího charakteru. Jedinec, který přeruší pouto s Prozřetelností a jedná na „svou pěst“, nemá tu vnitřní jistotu a rovnováhu a potřebuje nějakou vnější podporu, jako např. „úspěch“ nebo bohatství, aby to kompenzoval, aby utišil svědomí. On musí působit jistě na venek. Touha po úspěchu může mít různé podoby, od touhy po majetku až po touhu po vysokém postavení ve společenském řebříčku, touhu po tom, aby byl lepší než jiní. Tato touha po jakémkoli úspěchu je často zaměňována se zdravou touhou po uskutečnění „přirozenosti“, považuje se nejenom za normální, ale i za ušlechtilou vlastnost. Mluvím o úspěchu, který pochází z pocitu nejistoty, která pochází z přerušování pouta s Prozřetelností, nikoliv o zdravé vůli, abychom realizovali své schopnosti, tj. o přirozenosti. Neplnění pokynu Přirozenosti vede k zklamání (to probereme v kapitole o zklamání). To Komenského Poutník věděl velmi dobře a nenechal se ovlivňovat. Cítil velmi jasně hlas svého srdce a chtěl se jím řídit.

## 2 PRŮVODCI

*„Průvodčí moji a každého, kdož v světě tápá, v pravdě jsou dva: Drzost myslí všeho ohledující, a zastaralý při věcech Zvyk, pravdy barvu šalbám světa dávající.“<sup>14</sup>*

V této kapitole řekneme, co o průvodcích píše odborná literatura, jak a kdy se připojují k Poutníkovi, kdo jsou a co představují, jakou roli hrají v životě Poutníka, jak a kdy se rozcházejí s Poutníkem.

### 2.1 Průvodci v odborné literatuře

Pokud se zamyslíme nad důležitostí průvodců, zjistíme, že mají v Poutníkově cestě Světem úplně zásadní poslání, doprovázejí ho celou cestu Světem, oni mu tedy Svět ukazují, tlumočí a vysvětlují. S nimi se radí, s nimi debatuje a polemizuje. Kromě s průvodci Poutník prakticky s nikým jiným nekomunikuje. Spolu s Poutníkem představují nerozlučné postavy první části Labyrintu. Oni zastupují Matku moudrost, tj. rozum, a jsou vlastně představitelé Světa. To jsou charakteristiky, vycházející z předpokladu, že jsou to fyzické postavy. Avšak pokud trochu předběhneme pořad vypravování, můžeme říct, že oni představují spíše vnitřní vlastnosti Poutníka, tj. že i oni jsou sám Poutník. Přesto všechno jim odborná literatura nevěnovala odpovídající pozornost. Proč tomu tak je? Na tuto otázku se pokoušel odpovědět J. B. Čapek: *„...faktem, že Komenskému nebylo dáno – patrně pro nával prací jiných, jimiž se na Brandýsku zabýval, nebo z důvodů jiných –, aby postavy obou průvodců náležitě propracoval, lze vysvětlit, že soustředěnější pozornost badatelů nebyla dosud těmto postavám věnována.“<sup>15</sup>* Toto tvrzení neuspokojuje. Za prvé, nedá se říct, že jsou postavy průvodců v Labyrintu nedostatečně propracované. Oni o sobě vypovídají svými názory, svým jednáním, a toho je v Labyrintu více než dost. Oni v Labyrintu symbolizují duchovní vlastnosti, a proto podrobný popis jejich vnějších charakteristik není podstatný. Důvod, proč se jimi vědci dosud nedostatečně zabývali, musí být tedy jiný. Všeobecně je uznáváno, že jeden průvodce představuje zvědavost a druhý zvyk nekritického přejímání cizích názorů. Možná že se badatelé spokojili s tímto faktem a domnívají se, že nemá význam dál probírat takové pojmy, jako je zvědavost a nekritické myšlení. Možná průvodci zůstali ve stínu výrazné postavy Poutníka. Důvody mohou být různé a můžeme o nich pouze spekulovat. V této studii poberu ještě jednu úplně jinou možnost. Při uvažování o průvodcích mě nejvíce zaujal fakt, že se mění. Komenský je v předmluvě ke čtenářům pojmenoval jako *„Drzost myslí všeho*

---

<sup>14</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 10.

<sup>15</sup> J. B. Čapek, *Několik pohledů na Komenského*, Praha 2004, s. 84.



ohledující“ a „zastaralý při věcech Zvyk, pravdy barvu šalbám světa dávající“ a společně je nazývá „průvodci“. Je třeba podotknout, že slovo drzost mělo v baroku poněkud jiný význam než dneska. Dneska bychom to pojmenovali spíše jako všetečnost, zbrkllost nebo nerozvážnost. Pro nás je podstatné to, že jsou oba vzati v negativním kontextu. V hlavní části díla se tyto dva názvy už neobjevují. Komenský je pojmenoval jako skutečné osoby. Drzost myslí dostala jméno Všeživ a Zvyk pojmenoval Mámil. Tato pojmenování se také v Labyrintu neobjevují často. Většinou se tyto postavy objevují pod společným jménem *průvodci* a na několika místech se objevuje i název „*vůdce*“, např. v kapitole „Poutník způsob boháčů prohlédá“.<sup>16</sup> Mámil nejčastěji vystupuje jako „*tlumočník*“. Podstatnější je to, že se také mění jejich vztah k Poutníkovi. Tomu se podrobněji věnuji v odstavcích o každém z nich. Jestli Komenský tak postupoval záměrně a záměrně je pojal jako nestálé, to se neví. Fakt je, že je to tak, a odvážím se tvrdit, že právě ta proměnlivost ovlivnila to, že se odborná veřejnost průvodcům do značné míry vyhýbala.

## 2.2 Vývoj průvodců

Ve chvíli, kdy byl Poutník připraven na cestu, na něho už čekal průvodce Všeživ a brzy poté se k nim připojil i druhý, Mámil. Oni dva doprovází Poutníka celou cestu Světem, až do chvíle, kdy se Poutník rozhodl zkoumat smrt. Poutník si je nevybral, oni naň už jaksi čekali. Když se nad tím zamyslíme, nepřijde nám to vůbec nelogické, jelikož se jedinec narodí do určitého prostředí, kde jsou už zformovány jak názory i veřejné mínění, tak i zvyky. Během dorůstání on ty zvyky a názory přijímá a ony se ve větší nebo menší míře stávají jeho osobními vlastnostmi. Jestli vše přijme, tak jak se mu to nabízí, nebo chce konat podle svého, zaleží na jeho vlastnostech, jako jsou inteligence, odvaha, energie a chuť něco měnit.

*„Vtom ihned nevím kde se tu vezme člověk jakýsi, křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité... Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se.“<sup>17</sup>*

Už bylo řečeno, že se průvodci mění. Ta změna nejenom že je logická, ona je také nutná. Vycházíme z toho, že průvodce lze chápat jako alegorické znázornění Poutníkových vnitřních vlastností. Není nic logičtějšího než to, že se dospíváním a vývojem Poutníka mění i jeho vztah k zvědavosti a učení. Změna je podstata vývoje a poznání. Ona je konec konců podstata Labyrintu, a když bychom jediným slovem měli vyjádřit podstatu tohoto díla, bylo by to slovo ZMĚNA. Ona má svůj postup, i když není vždy zřejmý, a tak ani Poutníková změna nebyla „z ničeho nic“. Měla svůj vývoj od nadšení přes střízlivění a zklamání až po Osvícení. Myslím,

---

<sup>16</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 85.

<sup>17</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12.

že už není zapotřebí připomínat, že změna Poutníka je totožná se změnou průvodců, protože to jsou pouze různé aspekty jedné osoby. Jejich vývoj můžeme rozdělit na čtyři etapy nebo období:

- první období: Čistá dětská zvědavost
- druhé období: Zvědavost podřízená uzdám, tj. rozumu a praktickému životu, tzv. Matce Moudrosti
- třetí období: Zvědavost jako zbrkllost a překážka duchovnímu vývoji
- čtvrté období: Zklamání ze zvědavosti

### 2.3 Průvodci jako spojovací článek mezi světem a Poutníkem

Kromě toho, že průvodci mohou představovat vnitřní vlastnosti Poutníka, to mohou být také rysy společnosti.

Když jsme mluvili o přirozenosti, řekli jsme, že Prozřetelnost ponechala jakýsi most nebo sponu, aby pojistila, že se živé bytosti budou držet daných „pravidel“, a že je ten most v každém z nás. Pojmenován je svědomí. I Svět podobně má své ochránce, své pilíře, které zajišťují jeho chod, a aby bezpečně fungoval, musí být jaksi zabudovány v člověku samém. V Labyrintu nám Komenský představuje dva takové „pilíře“ v podobě alegorie. Pojmenoval je jako průvodce, Všežvěda a Mámila. Oni dva mají zajistit, aby se Poutník držel pravidel tohoto světa. Mají za úkol, aby ho provedli světem a ukázali mu, co a jak v něm funguje. Zvyk je zakořeněn ve společnosti v podobě tradice a ta ho přenáší z generace na generaci a na každého svého člena. Na začátku života je poutníkům vštípen staršími, ale role se po určité době změní, a tak lidé to, co jim je původně jaksi násilně vnucováno jako konvence, poté vnucují mladším pokolením.

*„Tu, hle, máš to ušlechtilé pokolení lidské, ten rozkošný, rozumem a nesmrtností obdařený tvor, kterýž jak neskonaleho Boha obraz a k němu podobnost v sobě nosí, z rozličnosti těchto jejich neskonalých činů poznati se může; tu jako v zrcadle spatříš důstojnost pokolení svého.“<sup>18</sup>*

Všimněme si, s jakou dávkou ironie mluví Komenský, skrze postavu průvodce, o lidské ušlechtilosti. Průvodci jsou už nevyhlášeně nakaženi deformovanými hodnotami, a proto

---

<sup>18</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 19.

vidí společnost jako dokonalou. Oni si nejsou vědomi té deformace, obdivují současný svět takový, jaký je, a tak představují ty, kteří obhajují takovéto deformované hodnoty. Uspokojují se pouze materiálním a povrchním, nemají pochopení pro duchovní hodnoty. Jejich ideál je život v přepychu a s co nejmenším množstvím námahy a starostí. Netouží po změně.

Nabízejí Poutníkovi ty hodnoty, které sami považují za nejcennější, jelikož netuší, že on hledá něco jiného. „Nu, tu, hle, máš pohodlí, jehožs hledal!“ dí tlumočnick. „Co nad to žádati můžeš? Tak mnoho všeho dobrého míti, aby se o nic nestaral, ničeho nedotýkal, co duše ráčí, všeho hojnost měl a ani zlému větru na sebe vanouti nedal, není-li to blahoslavená věc?“<sup>19</sup> Oni se vlastně domnívají, že on touží po blahobytu a pohodě.

## 2.4 Všežvěd

*„Jméno mé jest Všežvěd, přijímím Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám, co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám, sumou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédati má jest povinnost, a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikda netrefil.“<sup>20</sup>*

Všežvěd se jako první připojuje k Poutníkovi. Přišel sám, tj. bez pozvání. „Vtom ihned nevím kde se tu vezme člověk jakýsi, křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité...Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se.“<sup>21</sup> Komenský má na začátku tendenci představovat průvodce jako skutečnou osobu jménem Všežvěd. Získáváme pocit, že je to mladá energická osoba, která ví, co chce. Tomu poněkud odporuje představa, že nevíme, odkud přišel ani kdo to byl. To, jestli Všežvěd představuje skutečnou postavu, není teď pro nás tak důležité. Ta otázka by byla zajímavější pro historii, zejména jestli Komenský nemyslí na nějakou konkrétní osobu ze svého okolí. V této práci se vydám jiným směrem. Rozptylovat se otázkou, jestli je to skutečná postava, nemá význam také proto, že tato otázka sama odpadne, když se řeší, koho nebo co on představuje. Takže se zaměřím na to, co Všežvěd představuje a jakou funkci má v životě Poutníka, na proměny, kterými prochází.

---

<sup>19</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 87.

<sup>20</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12.

<sup>21</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12.

### 2.4.1 První období: Čistá (dětská) zvědavost

Je to období dětství, když je jedinec-dítě ve fázi nejintenzivnějšího vnímání. Svět je pro něho jedna velká neznámá. Chtěl by vše vidět, všeho se dotknout, vše poznat. Přesně takový je Všezeved toho období. Do detailu odpovídá této periodě vývoje.

*„Jméno mé je Všezeved, přijímám Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám, co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám, sumou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédati má jest povinnost, a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikda netrefil.“<sup>22</sup> Těmito slovy se představil Všezeved Poutníkovi při prvním setkání. Je to opravdu ztělesnění zvědavosti. Chce prostě vše vědět, a proto se také tak jmenuje. Poutník je spokojen s tím, jak se mu Všezeved představil. S ním všechno uvidí, vše se dozví. Je to přesně to, co v tu chvíli chce. Před mladým člověkem se otevírá nový Svět a on hoří touhou, aby ho celý poznal, a tak se s důvěrou vydává na cestu. Všezeved je ten, kdo mu ukáže, kam má jít, co je dobře a co není, co dělat a co nedělat. „Já sem na to, abych takové, kteří něco shlédnuti a zkusiti žádají, prováděl a jim, kde co jest, ukazoval, protože sem tobě také vstříc vyšel.“<sup>23</sup>*

### 2.4.2 Druhé období: Zvědavost podřízená uzdám, tj. rozumu a praktickému životu, tzv. Matce Moudrosti

V fyzickém světě platí zákony rozumu. Učení je podřízeno praktickému životu a různým dovednostem související s ním. To vše zajišťují různá odvětví vědy a nad vším má dozor „Matka Moudrost“. Cesta vypadá velmi slibně, netrvá to ale dlouho. Poutník je nadšen svým průvodcem a prozrazuje mu svůj úmysl a říká: „Nu, rad se podívám, jaký jest toho světa běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ Poté nastává nečekaný obrat. Jeho průvodce Všezeved odpovídá: „Příteli, jdeš-li ty tím úmyslem, ne aby věci naše spatře obliboval, než aby o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jak by s tím královna naše, Její Milost, spokojena byla.“<sup>24</sup>

Po těch slovech můžeme vážně pochybovat o tvrzení, že Všezeved představuje pouze zvědavost, pokud ji chápeme jako touhu po poznání. Všezeved se tudíž neomezuje pouze na ukazování, **on chce určovat, co by se Poutníkovi mělo líbit, a co nikoliv.** Naznačuje, že Poutníkovy myšlenky nebudou vítány. Nejlépe by měl pokud možno obdivovat věci tak, jak se mu servírují, jinak bude mít problémy. Je pravda, že se Všezeved odvolává na svou Královnu, musíme ale vědět, že když je někdo něčím představitelem, existuje mezi nimi určitá totožnost. Tak to tak i chápeme, nemáme důvod pochybovat o tom, co sám Všezeved o

---

<sup>22</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12.

<sup>23</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12.

<sup>24</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 13.

sobě říká. On tedy představuje Moudrost, KTERÁ ALE NEMÁ RÁDA TY, CO SAMI PŘEMÝŠLÍ. Zřejmě nespokojen s tím, co slyší, Poutník se ptá, kdo je vlastně jeho královna. Na to Všezeved odpověděl takto: „*Ta kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od končin až do končin; slove **Moudrost**, ač někteří mudrlanti **Marnost** jí říkají.*“<sup>25</sup> Nás zajímá, kdo je vlastně ta Moudrost, či je posel Všezeved. On je pouze jakýsi představitel, a tak pokud chceme poznat Všezeveda, musíme také poznat toho, koho on představuje. Jelikož je to „*ta kteráž všecken svět a běh jeho řídí*“, je na místě se domnívat, že Komenský míří na rozum. To rozum je přesvědčen, že je nade vším, že všecko řídí a ovlivňuje. Ovšem že Poutník tak neuvažuje a nehodlá obdivovat pouze to, co Královna Moudrost považuje za správné. Je pravda, že je rozum hoden obdivu, ale on není všechno. I Poutník by chtěl vyjádřit svůj názor. Abychom se neztratili v složité materii, chtělo by to říct pár slov i o Poutníkovi. Kdo je vlastně Poutník, koho on představuje? Můžeme předpokládat, že Poutník představuje pouze Komenského a že on v Labyrintu pouze mluví o sobě a o jednom těžkém období, jak svého života, tak i obecně? Takto uvažovat by bylo poněkud povrchní. Nedá se popřít, že toto dílo hodně čerpá z jeho života a že Komenský mluví o svých zkušenostech se světem a společnostmi své doby, ale bylo by velké nedorozumění přehlédnout to, že kniha překonává jeho osobní osud. Mluví o osudu Poutníka, Člověka, o Osobě. Takže když v této práci mluvíme o Poutníkovi, VŽDY MYSLÍME NA ČLOVĚKA, na Osobu, na individuum, které představuje všechny lidi nebo osoby. Pokud bychom na jedné straně mluvili o Poutníkovi jako o konkrétní osobě, a na druhé straně o Všezevedu a Královně Moudrosti jako o alegorii, mohlo by se nám stát, že se nám pomíchají pojmy z různých kategorií. To by vedlo k nepochopení podstaty Labyrintu. V této práci Poutníka považujeme za symbol všech „poutníků“, tj. všech osob na cestě za smyslem života.

Proč by ale rozum a osobnost měly stát proti sobě? Proč by rozum chtěl uzdu omezovat něco, čeho je sám součástí? Teď jsme se už dostali k podstatné otázce. Pokusíme se o maximální zjednodušení. Každá osoba nebo individuum nese v sobě jak rozum-logos, tak i duch-spirit. I když jsou to dva principy jedné osoby, vládne mezi nimi jakási rivalita. Rozum by chtěl vládnout nad duchem, a jelikož je i symbolem materiálního světa, jeho záměr je zajistit jakýsi světově-rozumový princip. Na straně druhé duch je orientován na spirituálno a v materiálním světě nevidí absolutní měřítko hodnot. I když se každá osoba narodí s převahou jednoho nebo druhého principu, někdy je celková orientace jaksi nerozhodná a v osobě se tyto dva principy perou o nadvládu. Že je Komenského Poutník blíže spirituálnímu, není pochyb. On ale neodmítá rozum – ba naopak od něho očekává, že ho správně povede, aby dosáhl spokojenosti mysli. To je hlavní důvod, proč na začátku cesty důvěřuje Všezevedovi. Později se situace mění, tj. Poutník se přiklání k duchovnu. S tím, že je Poutníkovu srdci blíže svět transcendentního a že má jiné měřítko hodnot, se rozum nehodlá smířit a nasazuje Poutníkovi uzdu. Před návštěvou Královny Moudrosti Všezeved varuje Poutníka: „*Pravímť tedy časně, když tam choditi a prohlédati budeme, nemudruj nic; sic by*

---

<sup>25</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 13.

*sobě tu i jinde ledcos utržil a já třeba vedlé tebe.*<sup>26</sup> Pokud by tato slova pronesl někdo jiný než Všeživ, který je posel Královny Moudrosti, považovali bychom to za logické. V tomto případě se rozum stává překážkou na cestě poznání a uskutečnění přirozenosti. Začíná obdivovat sám sebe. Dochází k nedorozumění mezi ním a Poutníkem, což je hlavní charakteristika tohoto období.

### 2.4.3 Třetí období: Všeživ jako překážka duchovnímu vývoji

Poutník brzy začíná tušit, že Všeživ nebude pouze podpora, a tak ztrácí zájem o jeho vedení. Jinak řečeno, Poutník začíná chápat, že se na své cestě nebude moct úplně spolehnout pouze na rozum, a projevuje určitou nerozhodnost. Už není nadšen Všeživovým vedením. Všeživ si toho všimá a okamžitě na to reaguje a nasazuje Poutníkovi uzdu. Tak to líčí Komenský: „*A když já tak mlče a sklopě oči jdu a nohami nechtivě jaksí pokračuji, Všeživ: „Co Vrtochu?“ dí, „tušímť se naspět chut dělá?“ A než já odpovím, anť mi na krk uzdu jakous vhodí, jejíž udidla pojednou mi se do úst vyklouzla. A on: „Nu, již mi povolně půjdeš,“ dí, „kams začal.*“<sup>27</sup> Dřívější touha po poznání se ukazuje jako jakási povinnost. Z vůdce jako by se stal nějaký tyran.

*„I pohlédím sobě na tu uzdu, a aj, sšitá byla z řemení Vsetečnosti, a udidla její byla z železa Urputnosti v předsevzetích, a porozuměl sem, že k prohlédání světa ne jako prvě dobrovolně půjdu, ale těkavostí a neukojitelností mysli své násilně tažen budu.“*<sup>28</sup> Tady se dozvídáme, že se ta uzda skládá ze *zbrklosti mysli a tvrdošijnosti*. Je nezbytné říct, že je Labyrint svojí podstatou dílo spirituálně-duchovní povahy. Na duchovní cestě se na mysl pohlíží poněkud jinak nežli na tzv. cestě světové. Podstatný rozdíl je v tom, že lidé duchovně zaměřeni chtějí mysl uklidit, naopak ti, kdo se pohybují v materiálních sférách, chtějí mysl soustředit na určitý úkol. Kdybychom to hodně zjednodušili, mohli bychom říct, že na duchovní cestě mysl více překáží, než aby pomáhala. Mysl má úkol myslet, a to dělá automaticky. Podíváme se na nějakou věc a ono se hned vybaví hodně myšlenek v spojitosti s tou věcí, následně se na vytvořené myšlenky navazují další a tak nekonečně. Duchovní nebo meditující člověk musí vynaložit veliké úsilí, aby tu automatiku mysli zastavil. Samozřejmě že člověk zabývající se nějakým úkolem nebo problémem může mysl zastavit na dané věci. Říkáme tomu koncentrace nebo soustředění se. Opak toho je zbrklost mysli, která představuje vážnou překážku v procesu praktického myšlení. Přinutit mysl zabývat se jednou věcí je náročný úkol. Lidé na cestě duchovní to mají ještě o poznání komplikovanější. Jejich úkolem je nejenom zastavit mysl na dané věci, ale úplně vypnout nebo uklidit mysl.

<sup>26</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 13.

<sup>27</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 15.

<sup>28</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 15.

Uklidnění mysli není cíl sám pro sebe, je to pouze předpoklad příchodu ducha. Stejně jako při výměně nábytku není cíl odstranit starý nábytek, ale uvolnit místo pro nový, tak na cestě duchovní není cíl zastavení mysli, ale otevřít cestu duchu, uvolnit místo pro jeho příchod. V láhvi se nachází buď tekutina, nebo vzduch. Komenský hned v předmluvě k čtenáři naznačil, že jeho cíl je právě najít klid mysli. „*Milosrdenství Boží budiž pochváleno, kterýž i mně mé oči odevřel, abych mnohotvárnou nádherného toho světa marnost a mizernou pod zevnitřním bleskem všudy se kryjící šalbu znamenati, pokoje pak a bezpečnosti mysli jinde hledati se naučil.*“<sup>29</sup>

Uvažujeme-li, že podstata zvědavosti je aktivní síla, která pramení ze samého našeho jádra a která nás nutí něco zkoumat, dozvědět se, naučit se, proč by jejím nástrojem byla uzda, která symbolizuje nástroj k ovládnutí a omezování? Co tady Všežvěd uzdu chce docílit? Tyto dvě věci mají opačný směr a není nám úplně jasné, proč najednou takový obrat, z ušlechtilé touhy za poznáním se najednou stává jakási povinnost. Co je důvod, že Komenský tak diametrálně změnil vztah k zvědavosti, to se tady nedozvídáme. Komenský nám o tom nedává přímé vysvětlení. Teď se pokusíme rozsvětlit ten paradox, že Všežvěd Poutníkovi uzdu dává. Normální by bylo, že by on jako alegorie zvědavosti podporoval chuť Poutníka zkoumat věci. Na začátku to tak i bylo. Ve větě: „*Nu, již mi povolně půjdeš,*“ dí, „*kams začal,*“ se ukazuje jako někdo, kdo chce Poutníka ovládat. V tomto Všežvědově projevu je cítit panovačný tón, jako kdyby řekl: „*Ať se ti to líbí, nebo ne, teď budeš dělat, co chci já, uzda je v mých rukou.*“ To je okamžik, kdy Poutník zjistil, že Všežvěd není takový vůdce, jakého by on potřeboval. Jejich zájmy mají opačný směr. Poutník si myslí, že by on sám měl vykládat věci podle svého. To, že Poutník poznal už na začátku cesty, že ho Všežvěd, tedy mysl, chce ovládnout, nám ukazuje, že si byl vědom, že jeho cesta, tedy život, má duchovní charakter. Z tohoto stanoviska můžeme snáz pochopit, proč pro něho Všežvěd nebyl ideálním průvodcem.

#### **2.4.4 Čtvrté období: Rozchod Poutníka s Všežvědem**

„*To když já mluvíti přestanu, všecken se ještě hrůzou třesa, uslyším za sebou temný hlas řkoucí: „Navrať se!“ I přizdvihnu hlavy a hledím, kdo to volá a kam se vrátiti velí; ale nevidím nic, ani vůdce svého Všežvěda. Nebo i ten mne již byl opustil.*“<sup>30</sup>

Všežvěd doprovázel Poutníka až do samého konce cesty Světem. Ukázal mu celý Svět v naději, že v něm Poutník najde to, co hledá. Avšak Poutník nebyl spokojen s tím, co mu Všežvěd nabídl. Čím dál tím víc je zklamán Světem. Více o Poutníkově zklamání Světem

---

<sup>29</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 10.

<sup>30</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 114.

promluvíme v kapitole „Zklamání“. Zjistil, že rozumem a světovými statky ke klidu duše nedojde, takže rozchod byl jediné logické řešení. V momentě, kdy Bůh zavolal Poutníka, se Všežvěd ztratil, prostě zmizel. Je třeba říct to, že Všežvěd neopustil Poutníka, ale naopak, Poutník je ten, kdo opustil jeho. Nenechme se tady zmást jazykem alegorie. Proces rozcházení se se odehrával spontánně. Poutník postupně ztrácel naději, že ho rozum přivede ke štěstí, a tak se mu už delší dobu vzdaloval. V momentě, kdy Bůh zavolal Poutníka, Všežvěd zmizel.

#### **2.4.5 Souhrn o Všežvědovi**

– jako první se připojuje k Poutníkovi, bez pozvání

– Poutníkovi dává uzdu

Všežvěd se vyvíjí nebo proměňuje:

– do komunikace vstupuje výrazně méněkrát než Mámil

– jeho rady jsou praktické povahy

– zastupuje Matku Moudrost

– je přátelštější než Mámil

– opouští Poutníka jako druhý, tj. po Mámilovi, a doprovází ho až do samého návratu k domovu

– sekundární literatura se domnívá, že je v něm podstatná část Komenského<sup>31</sup>

---

<sup>31</sup> J. B. Čapek, *Několik pohledů na Komenského*, Praha 2004, s. 84: „Všudybud-Všežvěd zosobňuje především nenasytanou touhu po poznání a vědění a je v něm nesporně kus osobnosti Poutníkovy; Mámení-Mámil zosobňuje klamné a klamavé vidění a není v něm nic z Komenského.“



## 2.5 Mámil

*„Já jsem tlumočník královny světa Moudrosti, kterýž sobě to poručeno mám, abych, jak se čemu v světě rozuměti má, vyučoval. Protož já všechněm, co jich v světě uhlédáš, starým i mladým, urozeným i neurozeným, hloupým i učeným, všecko, co k pravé světské moudrosti přináleží, v mysl vkládám a je k veselosti a dobromyslnosti přivodím; ješto by beze mne i králové, knížata, páni a všickni nejstkvošnější lidé v divných tesknotech byli a smůtně na světě čas trávili.“<sup>32</sup>*

### 2.5.1 Mámil se připojuje k Poutníkovi

Mámil se připojuje k Poutníkovi jako druhý. Je obklopen jakýmsi tajemstvím. To střetnutí nám líčí Komenský takto: *„...hle, teď po straně jakýsi – nevěděl sem, muž-li či žena (nebo divně jaks zakuklený byl a okolo něho mlha se dělala) – k nám se přiloudě dí: „Všudybude, kam s tímto pospícháš?““<sup>33</sup>*

Všímáme si jedné zvláštnosti, a to že on promlouvá k Všežvědu, jako by tam Poutník vůbec nebyl. Máme z toho pocit jakési neúcty, ignorování. Jelikož byli dva, bylo by slušné říct: „kam pospícháte“, namísto „kam s tímto pospícháš“. Navíc on i dál pokračuje v domlouvání se s Všežvědem o věcech týkajících se Poutníkovy cesty, jako by tam Poutník vůbec nebyl. To v nás vyvolává pocit, že je to tvor poněkud necitlivý, namyšlený. Hned z toho prvního střetnutí s Mámilem tušíme, že si Poutník s ním nebude úplně rozumět. Když k tomu přidáme i to, že byl zakuklen, že nebylo možné ani rozeznat, jestli to byl muž, nebo žena, což vyvolává dojem, že se skrývá, můžeme si představit, jakou nedůvěřivost vyvolal u Poutníka už na začátku. To negativní líčení Mámila se shoduje s tím, co Komenský napsal už v úvodu o tom, co má představovat Mámil: *„Zastaralý při věcech Zvyk, pravdy barvu šalbám světa dávající.“* Když Všežvěd řekl, že se chystá ukázat Poutníkovi svět, Mámil říká: *„A proč beze mne? (řekl on zase). Víš, že tvá prováděti, má ukazovati, co kde jest, jest povinnost. Nebo J. M. královny vůle není, aby kdo do království jejího vejda, sám sobě, co vidí a slyší, dle líbosti vykládal a něco tu mudroval; než aby se jemu, co a k čemu která věc jest, povědělo, a on na tom přestal.“<sup>34</sup>* V tomto Mámilově proslvu je řečeno všechno. On se stejně jako Všežvěd odvolává na Královnu Moudrost, i když se jeho úkol výrazně liší od úkolu Všežvědova a je náročnější. On musí vysvětlovat a obhajovat, tj. musí odpovídat na otázky „proč a jak“, kdyžto Všežvěd odpovídal na „co a kde“. Královna Moudrost nemá ráda, když si každý

---

<sup>32</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 14.

<sup>33</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 13.

<sup>34</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 13.

vykládá věci po svém. Pointa je v tom, že Královnu nezajímá, jestli Poutník přemýšlí správně, nebo ne. Ona odmítá jakoukoliv námitku. Od Poutníka se očekává, že bude obdivovat věci tak, jak mu je ona servíruje. V tom spatřujeme značnou ješitnost Královny Moudrosti. Proč Královna nesnáší jiné názory? Moudrosti by snad neměly vadit jiné názory, ona vlastní všechno vědění. Odkud tedy pocit takové nejistoty, když ona je „*ta kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od končin až do končin; slove **Moudrost**, ač někteří mudrlanti **Marnost** jí říkají*“<sup>35</sup>. Na tuto otázku nám odpověděl Komenský, když ji nazval *Marnost*.

### 2.5.2 Mámilův úkol

Mámil má velmi náročnou roli, on je ten, kdo musí vysvětlit a obhájit Poutníkovi, proč jsou věci takové, jaké jsou. Z toho hlediska můžeme pochopit, proč je mezi Poutníkem a Mámilem značná netrpělivost. On je vlastně ten, kdo nese odpovědnost za to, aby Poutníka připravil na to, aby respektoval hodnoty tohoto Světa. Jenže jeho vysvětlení neuspokojují Poutníka, který je považuje za deformovaná, nelogická, zastaralá. Ne pouze vysvětlení, ale i Svět a společnost Poutníkovi připadají deformované. On je spíš připraven ten Svět měnit, než aby ho obdivoval takový, jaký je. On spoléhá na vnitřní hlas, který mu naznačuje směr. Spoléhá na přirozenost, na Boží klíček ve svém nitru. Poutník neodmítá řád světa, cítí ale potřebu, aby on sám rozhodl, co je pro něho dobře a co ne. Nepotřebuje, aby mu Mámil vykládal to, co on velmi dobře cítí. Zkrátka, mezi ním a Mámilem je nepřekonatelná propast.

### 2.5.3 Mámilův raport Matce Moudrosti

Na straně druhé ani představitelé světa nejsou spokojeni.

*„Nejjasnější světa královno, přestkvělý Boží paprslku, Moudrosti velebná! Tento teď, kteréhož sme před důstojnost obličej tvého přivedli, mládenec, dostav štěstím jakýmsi od Osuda (rejenta Tvé Milosti) dovolení, aby všechny stavy a řády přeslavného tohoto království světa, v kterémž tebe nejvyšší Bůh na místě svém, aby v něm všecko prozřetedlností svou od končin až do končin jeho řídila, postavil, projíti a shlédnouti mohl, od nás teď, kteříž sme podle prozřetedlnosti vůle tvé takovým za průvodčí nařízení, skrze všechny stavy proveden jest. A však (což s pokorou a bolestí před tebou vyznáváme) vši naší upřímnou a věrnou prací toho sme při něm dovesti nemohli, aby sobě jistý řád oblíben, pokojně se v něm usadil a jeden z věrných, poslušných, stálých vlasti této veřejné obyvatelů byl; nýbrž vždycky a při všem nám*

---

<sup>35</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 13.

teskní, všechno sobě nechutná a po čemsi jiném neobyčejném dychtí. Protož my jeho divoké žádosti za dosti učiniti, ani ji vyrozuměti nemohouc, před tvou teď velebnou jasnost jej stavíme a prozřetedlnosti tvé, co s nim učiniti vidí, poroučíme.<sup>36</sup>

#### 2.5.4 Rozchod Poutníka s Mámilem

Mámil opustil Poutníka ve chvíli, kdy se chtěl podívat na smrt. „Všudybud povolil hned, právě, že i tomu se podívati a vyrozuměti dobré jest; druhý neradil, nýbrž bránil tuze. Jehož já nedbaje, potrh sem se a šel předce, a on tu zustana opustil mne.“<sup>37</sup> K tomu rozchodu muselo dojít. Protože se Mámil neustále snažil přinutit Poutníka, aby přijímal všechno, jak mu to on nabídne. Nebyl ochoten respektovat Poutníkovu osobnost. Na Poutníkovy námitky o nedokonalosti Světa Mámil odpovídá a obviňuje ho, že je sám vinný svojí nespokojeností. „A kdo tím než ty sám, nechutné kyselo, vinen? Když sobě všechno ošklivíš, coť se líbiti má? Hled na jiné, jak každý v svém stavu vesel a myslí dobré, dosti sladkosti v věcech svých maje.“<sup>38</sup> Na samém konci cesty, když Poutník už projevils zklamání ze Světa, Mámil prozrazuje svůj oportunistický názor: „Proč se nezpravuješ radou mou, kteráž hned z počátku byla: Nic nepodhlédati, všemu věřiti; nic neprubovati, vše přijímati; nic neštrafovati, všechno libovati. To by cesta byla, po níž by pokojně šel, přízeň u lidí měl a i sám sobě pěkně se líbil.“<sup>39</sup> Podle těch slov by se Poutník musil úplně zříct své osoby, své podstaty. Samozřejmě že on to udělat nemohl, a tak byl rozchod nevyhnutelný.

#### 2.5.5 Souhrn o Mámilovi

- k Poutníkovi se připojuje jako druhý, tj. po Všeživdovi
- stejně jako Všeživd zastupuje královnu Moudrost
- jeho úkol je ukazovat
- Poutníkovi brýle nasazuje
- do komunikace vstupuje více než Všeživd

---

<sup>36</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 97

<sup>37</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 113.

<sup>38</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 94.

<sup>39</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 95.

- je méně přátelský
- první opouští Poutníka

### 3 SVĚT

*„Nu, tu máš, poutníče, milý ten svět, na něžs se podívati žádostiv byl. Proto sem tě nejprve na tuto vysokost uvedl, aby sobě naň z cela nejprv pohleděl a jeho spořádání vyrozuměl.“<sup>40</sup>*

Svět je to místo, kde se uskutečňuje život, kde jednatel realizuje svoji přirozenost. Když Komenský mluví o Světě, nemyslí na svět jako na nebeské těleso, planetu nebo nějakou zemi, či barokní město, které tady symbolizuje celý Svět, on myslí na vše živé a neživé, na svět materiální a na životní-duchovní sílu, která svět vytváří. V už uvedené knize *Komenského boží svět* Radim Palouš o Komenského Světě píše: *„Komenského svět není pouhým „veškerenstvem“, totiž souborem všech věcí, všech skutečností. Svět je mu velkou jednotou organického typu. Každá bytost je nějak odkázána na druhé, existuje díky druhým – tak, jako strom je jednotou všech haluzí, pně i kořání. Tato souvislost, toto sjednocení vzájemnými poukazy je výrazem vkladu, který Stvořitel vložil do svého výtvoru. Protože Bůh je jeden, i svět je jedním, je jednotným jak ve své aktuální podobě, tak jednotou svého života. Svět a každá věc v něm jsou výrazem toho života: to, že jednotlivá individua poukazují na druhé, že bytují díky druhým a skrze ně, a dále to, že jsou účastníky a nositeli děje-osudu, znamená onu životní vydanost, vydanost životu“.*<sup>41</sup> Svět je u Komenského komplexní pojem. Svět v Labyrintu můžeme pozorovat s několika hledisek:

#### 3.1 Svět jako barokní město

*„To když já přemýšlím, anť my se (nic nevím jak) na jakés náramně vysoké věži octneme, tak že sem se sobě pod oblaky býti zdál; z níž já dolů pohlédna, vidím na zemi město jakési, na pohledění pěkné a stkvělé a široké velice, však jehož sem vždy termíny a meze ze všech stran znamenati mohl. A bylo okrouhlé vystavené, zdmi a valy opatřené, a místo příkopy hlubina jakási tmavá, ani břehů, ani dna, jakž mi se zdálo, nemající. Nebo jen nad městem světlo bylo, za ohradou dále čirá tma.“<sup>42</sup>*

---

<sup>40</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 16.

<sup>41</sup> R. Palouš, *Komenského Boží svět*, Praha 1992, s. 20.

<sup>42</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 16.

Svět v Labyrintu Komenský představuje jako barokní město. Je celkem logické, že město symbolizuje Svět, protože ono je Svět v malém. Poutník se napoprvé se na něj dívá z jakési ptačí perspektivy.

Do města se přichází skrz východní bránu, tzv. bránu života, „*skrz níž všickni, kdo se na svět dostávají k bydlení, procházejí*“. Branou života Komenský vlastně myslí narození. Co bylo před narozením, to není známé, a proto je město obklíčeno tmou a kolem nic není. Jako brána odděluje město od okolí, tak narození dělí život od období před životem. Za branou života nachází se brána druhá. „*Táto pak druhá bližší brána jest brána rozchodu, z níž jedenkaždý, jak komu los padne, k tomu neb jinému povolání se obrací.*“<sup>43</sup> Brány představují křižovatky života, jakési záchytné body v životě, v nichž se člověk rozhoduje, kterým směrem bude pokračovat. Město je rozděleno na šest ulic, které představují šest stavů barokní společnosti. „*Ulice zajisté, které vidíš, jsou rozdílní stavové, řádové a povolání, v nichž se lidé usazují. Vidíš hlavních ulic šest: v oné k poledni bydlí **domovní stav**, rodičové, dítky a čeládky; ve vedlejší **řemeslníci** a všickni s živnostmi se obírající, v třetí této nejbližší ryňku bydlí **stav učených**, s pracemi myslí zacházejících. Z druhé pak teď strany jest **stav duchovní**, k nimž jiní **naboženství konati vybíhají. Za tím stav vrchností a zprávců** světa; nejzáz pak k půlnoci **stav rytířský**, s věcmi válečnými zacházejících.*“<sup>44</sup> Na západní straně se nachází Hrad Fortuny, Štěstí, „*Hrad pak onen k západu jest **Arx Fortunae**, Hrad Štěstí, na němž zvláštější lidé bydlí, bohatství tam, rozkoší a slávy užívajíce. (Ryňk obecný a hrad světa.) Ryňk prostřední pro všecky jest. Nebo tu se ze všech stavů lidé scházejí, a co potřebí, zpravují; uprostřed něho jako v centrum všeho jest **residenci královny světa, Moudrosti.***“<sup>45</sup>

Každá věc ve městě má své místo, vše vypadá dokonale uspořádáno. Poutníku se na začátku líbí, jak je ve městě všechno pěkně uspořádané, ale také vidí i nedostatky. „*Než to mi se nelíbilo, že sem ty ulice na mnoha místech jako protržené viděl, takž leckdes jedna do druhé vbíhala; což se mi snadného zmatení a zblouzení znamením zdálo.*“<sup>46</sup> Navíc se Poutník nenechá zmást povrchním pohledem z dálky. Na Mámilovo tvrzení: „*Jak rozkošný jest ten svět, jak všecko v něm ušlechtilé? A to zdaleka jen na něj hledě...*“ Poutník odpovídá velmi střízlivě: „*Z dalekať mi se líbí; nevím jak potom bude.*“<sup>47</sup> Už se dá tušit, že Svět nebude tak dokonalý, jak se zdál na první pohled.

---

<sup>43</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s.16 .

<sup>44</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 16.

<sup>45</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 17.

<sup>46</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 17.

<sup>47</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 17.

### 3.2 Svět jako labyrint

*„Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad, průchodišť vzdělané, že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se, nikdy ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa toho labyrint, zvláště nyní spořádan jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštětí.“<sup>48</sup>*

V této kapitole řeknu, proč Komenský v tomto díle vidí Svět jako labyrint, a co vlastně představuje ten LABYRINT.

Komenský na jedné straně líčí město jako dokonalé, a na straně druhé ho srovnává s nebezpečným labyrintem. Tímto kontrastem protichůdných stránek Světa se zvětšuje pocit nejistoty ve Světě. Pokud by Svět i vizuálně působil neuspořádaně, rozhodně by byl méně nebezpečný, protože by tím už předem vzbuzoval v Poutníkovi ostražitost. Tím pádem by nedocházelo ke konfrontaci mezi očekáváním a realitou.

Pro Poutníka Svět představuje skutečně labyrint, a to ne svojí architekturou, ale hlavně komplikovanými vztahy ve společnosti, popletenými hodnotami, nedodržením mravních zásad. Nebezpečí pro něho nepředstavuje to, že by se ztratil v jakémsi prostoru, Svět ukrývá mnohem větší nebezpečí, a to že ztratí sebe, svoji duši, a že ho svět oddělí od jeho podstaty, od přirozenosti. Varování Všeživá vůbec není přehnané, když srovnává Svět s labyrintem. *„Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa toho labyrint, zvláště nyní spořádan jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštětí.“<sup>49</sup>* Pomatené měřítko hodnot představuje základní nebezpečí Světa (což je ukázáno v povaze boháčů, v stavu vrchnosti, stavu učených atd.) a z něho vychází další deformace v společenském soužití. První část díla, tj. Labyrint světa, se zabývá především lidskými vztahy, vztahy k životu a k materiálním a duchovním hodnotám současné společnosti. Poutník se na cestě Světem podíval na všechny stavy a téměř všechna řemesla. Já se tady pozastavím u těch, které jsou nejpodstatnější pro chod společnosti, ty, které jsou v centru města.

Jelikož Poutník hledá harmonii sebe i Světa, tj. společnosti, je to právě společnost, co se stává jeho hlavním zájmem, proto průvodci nejdřív vedou Poutníka na *ryňk světa*. *„...Nebo tu se ze všeho světa jazyků a národů všelijakého věku, zrostu, pohlaví, stavu, řádu a povolání lidé byli.“<sup>50</sup>* (Po této větě nemáme pochyb, že město symbolizuje Svět.) To, co se zdálo na první pohled dokonalé, jeví se Poutníkovi po důkladném zkoumání jako velmi deformované.

---

<sup>48</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12.

<sup>49</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 12

<sup>50</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 19.

Poutník si hned všímá, že se každý skrývá za nějakou maskou, a když se zeptal průvodce na vysvětlení, odpověděl mu těmito slovy: „*To jest, synu milý, lidská opatrnost, aby se ne všechněm každý, co jest, zjevoval. Sám u sebe může člověk býti, jakýž jest, před lidmi pak lidsky se ukazovati a věcem svým tvárnost dávati sluší.*“<sup>51</sup> Když jsem mluvil o deformovaných hodnotách, myslil jsem právě na takové jevy. Průvodci nejenom že přetvářku nevidí jako něco neetického, oni ji navíc považují za *slušnou*. V následujících řádcích Poutník společnost opravdu nešetří. „*A já maje na to pozor, vidím, že všichni nejen v obličej, ale i sic na těle rozličně jsou zpotvořeni. Napořád byli trudovatí, prašiví či malomocní; a mimo to některý měl svinský pysk, jiný psí zuby, jiný volové rohy, jiný osličí uši, jiný baziliškové oči, jiný liščí ocas, jiný vlčí pazoury; některé sem viděl s pávovým, vysoko vytaženým krkem, jiné s dedkovým naježeným chocholem, některé s koňskými kopyty etc., nejvíc pak bylo podobných opicím.*“<sup>52</sup> Ne pouze obličej, ale i tělo už mají znetvořené. To je jakási pokročilá deformace, jelikož aby se špatná vlastnost dostala na úroveň deformace těla, potřebuje nějakou dobu, je zapotřebí hřešit delší dobu. Poutník konstatuje, že tam vidí pouze **potvory**, a průvodce mu odpovídá, že pokud chce vidět lidi, musí si nasadit brýle. Chce říct, že jestli chce, aby mu lidi připadali normálně, musel by on deformovat svůj pohled, jinými slovy musel by se přizpůsobit, převzít jejich překroucené názory.

### 3.2.1 Poutník prohlédá stav a řád manželů

Dnes, kdy považujeme partnerské vztahy za absolutně neuspokojivé, mohlo by nás překvapit, jak ani období baroka v tom pohledu nebylo ideální. Poutník se všímá, do jakých absurdit zachází člověk při výběru partnera, a neuniká mu ani to, jak při výběru partnera nejčastěji rozhodující roli hraje materiální situace dotyčného. Na druhé straně také nechyběli ani tací, kteří nerozumně rychle uzavírali sňatek.

„*I vedou mne i přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí, a toho rozkošného života způsob že mi pěkně ukáže. A aj, tu stála brána, o níž mi řekl, že slove Snoubení; před níž byl široký plac a na něm zástupové lidu obojího pohlaví, kteříž procházajíce se jeden druhému v oči nahlédali; a nejen to, ale ohledával jeden druhému uší, nosu, zubů, krků, jazyků, rukou, noh a jiných oudů; měřil také jeden druhého, jak dlouhý, široký, tlustý neb tenký jest. Tu jeden k druhému jednák přistupoval, jednák odstupoval, jednák po předu, jednák po zadu, jednák po pravém, jednák po levém boku naň sobě pohlédaje a všeho, což při něm viděl, ohleduje; zvláště pak (toho sem nejvíc viděl) měšců, vaček a tobol jeden druhému ohledoval, jak dlouhý, jak široký, jak odutý, jak tuhý nebo slabý jest, měře a váže. Někdy sobě jich několik na jednu ukazovalo, z toho zase žádný; pakli jeden druhého odháněl, vadili se, tloukli, rvali; a vraždy sem tu spatřil. Některý jiného odstrče, hned zase od jiného odstrčen*

---

<sup>51</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 20.

<sup>52</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 20.



*byl; některý jiné odežna, sám také pryč běžel. Někdo zase, nic se s examinováním nemeškaje, pochytil, co nejbliž mohl; pak se za ruce kams do té brány vedli.*<sup>53</sup>

Stav manželský zkusil také Poutník, ale jeho manželství bylo přerušeno nepřízní osudu: „...tožť vůdcové moji, jak Všudybud, tak Mámil, tuze mne namlouvati začnou, abych toho stavu sám také zkusil, že lépe, co jest, porozumím; já že sem mladý, že mne příkladové straší, že sem všeho ještě neprohlédl etc. Ale nic; přeloudili oni mne, že sem se jako z žertu na váhu a odtud do pout dostal a tudíž sám čtvrtý spjatý chodil; jiných pak (pravili že k službě a pro počestnost) páteř mi přidali, že sem je sotva za sebou vláčeti mohl, dychtě a chroptě. V tom nenadále jakýs udeří vicher s blýskáním, hřímáním a krupobitím strašlivým; i rozprchá mi se všecko to pryč kromě spřipínaných mých, s nimiž já také v kout běže, toť šířové Smrti zporáží mi všech mých tré, že sem žalostně osaměje a hrůzou zmámený jsa, co dělati nevěděl.“<sup>54</sup> Badatelé se domnívají, že v kapitole o manželství Komenský popisuje zkušenosti z osobního života.<sup>55</sup>

### 3.2.2 Poutník prohlédá způsob boháčů

*„V tom, když se mi trošku zrak probere, vidím plno ze všelijakých stavů lidí, oni tu chodí, stojí, sedí, leží a každý má poutami spjaté nohy a ruce svázané řetězem, někteří při tom i na krku řetěz a na hřbetě břímě nějaké! I zděsil jsem se a řekl: „Což pak toto, pro krále, do žaláře jsme nějakého přišli?“ Odpověděl mi směje se tlumočník: „Jakýs ty nerozum? Však toto darové jsou paní Fortůny, kterýmiž ona milé syny své obkládá.“ A já, ohleduje jednomu, i druhému, i třetímu těch jeho darů, vidím ocelivá pouta, železné řetěze olovněnnou neb hliněnnou nůši. „A jacíž to darové?“ dím. „O tyť bych já nestal.“ „Ale, bloude, zle ty hledíš,“ dí mi tlumočník; „však pak zlato jest všecko to.“ I hledím znovu ještě pilněji a povídám mu, že já předce nevidím než železo a hlinu.“<sup>56</sup>*

Prohlídka hradu Fortůny nezanechala na Poutníkovi očekávaný dojem, ba naopak, když viděl, co představuje největší štěstí tohoto světa, byl ještě více zklamán. To, že Poutník nepovažuje majetek a bohatství za pramen štěstí, a tím ani za cíl života, už víme, on tady ale odhaluje jejich podstatu ještě dál. Považuje bohaté za otroky svého bohatství a jejich zlaté řetězy vidí jako obyčejné okovy a říká: „Což pak toto, pro krále, do žaláře jsme nějakého přišli?“ Komenský tady otevřeně ukazuje svůj vztah k materiálnímu bohatství. Bohatství

---

<sup>53</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 25.

<sup>54</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 25

<sup>55</sup> J. B. Čapek, *Několik pohledů na Komenského*, Praha 2004, s. 63: „V kapitole o stavu a řádu manželů nebo stavu vrchností se Komenský zpovídá ze svých bolestných zkušeností.“

<sup>56</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 85.

samo o sobě nepředstavuje nic negativního, ale pokud se osoba na něj váže, což je nejpravděpodobnější, má tendenci odpoutat pozornost od podstaty. Nejenom na nabytí bohatství, ale na jeho obstarávání, zajišťování apod. se utrácí hodně energie, a tak bohatý jedinec namísto toho, aby se zabýval podstatou, musí obstarávat svůj majetek. Další negativní stránka bohatství je v tom, že si bohatí často myslí, že jsou jaksi „vyšší“ než ostatní. Ten pocit pýchy je ještě více izoluje jak od jiných lidí, tak od pravdy. Pokud člověka něco dělí od pravdy nebo podstaty, pak není důležité, jestli je to kamenná zeď, zlatý řetěz nebo cokoliv jiného. U boháčů je tragické to, že vyměnili prostředek za cíl. *„I hledím a spatřím svůj div, jak se oni převelice v tom opoutání svém kochali. Tento sobě počítal kroužky řetězu svého, jiný je rozebíral a zase skládal, jiný řetězu sobě rukou potěžkával, jiný ho na pídí měřil, jiný k ústům bera líbal, jiný ho před mrázem, horkem a úrazem chráně šátkem obviňoval. Někteří dva nebo tři se sstoupíc měřili je sobě a potěžkávali jeden proti druhému; kdo svůj lehčejší znamenal, kormoutil se a bližnímu záviděl; kdo větší a těžší měl, chodil vůkol, dul se, honosil a chlubil.“*<sup>57</sup>

Nejen že není třeba závidět bohatým, ale naopak jsou spíš k politování. Poutník si neuměl představit, že by toto měl být vrchol štěstí. *„Ale toto-liž mají, pro všechny svaté, šťastní lidé slouti! an sem dole, práce a kvaltování lidská prohlédaje, nic bídňějšího nespatrił, jako toto štěstí jest.“*<sup>58</sup>

V této věci Všezevd kupodivu souhlasil s Poutníkem, když řekl: *„Pravda jest sic (což tajit?), že míti toliko tyto Fortůny dary a jich neuzívati větší starost jest než rozkoš.“* *„Ale tím paní Fortůna vinna není,“* dí tlumočnick, *„že někdo darů jejich užívati neumí.“*<sup>59</sup> Průvodci však neztráceli naději, že Poutník přece najde něco, s čím by byl spokojený.

### 3.2.3 Poutník prohlédá způsob rozkošných světa

*„Všezevd dí: „Podměž tedy zhůru, tam jinakší věci uhlédáš, slibujit, samý rozkoše.“ I vejdemo po schodech do první síně; a aj, tu loží měkkými peřinami postlaných, visutých a kolílavých, několik řadů, po nichž se někteří váleli, služebníků s oháňkami, fochry a jinými nástroji k všelijaké službě hotových plno vůkol sebe majíce. Vstával-li který, ruce se hned ze všech stran podkládaly; oblékal-li se, ne jiná než hedvábná, měkká roucha se podávala; bylo-li kam přejíti potřebí, na stolicích polštáři postlaných přenášeli. „Nu, tu, hle, máš pohodlí, jehožs hledal!“* dí tlumočnick. *„Co nad to žádati můžeš? Tak mnoho všeho dobrého míti, aby se o nic nestaral, ničeho nedotýkal, co duše ráčí, všeho hojnost měl a ani zlému větru na sebe vanouti*

---

<sup>57</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 86.

<sup>58</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 86.

<sup>59</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 86.

*nedal, není-li to blahoslavená věc?*<sup>60</sup> Poutník ale zas tak ideálně rozkošníky nevidí, když říká: *„Že ty lenochy s vypuklýma očima, odutou hlavou, oteklým břichem, nedotklivými oudy, jako bolavým vředem vidím; zavadí-li kde, neb se kdo oň otře, neb na něj odporný vítr zavane, hned mu zle. Stojatá voda hnije a smradí se, slychával jsem; tuto pak toho příklady vidím. Také tito života nic neužívají, poněvadž ho přespějí a přezahálejí.*<sup>61</sup>

### 3.2.4 Poutník prohlédá stav učených

Pozornost v této kapitole poutá odstavec *„Neřád v knih spisování“*.

*„A tlumočnick mi dí: „Tito sou ti chvály a všelikého zvelebování hodní lidé, kteříž nejužitečnějšími věcmi pokolení svému slouží, že pro rozmnožení moudrosti a umění žádné práce, žádného úsilí nelitujíce, slavnými dary svými s jinými se zdělují.“ A spatřím jednoho tuším či dva, kteříž vonná koření a byliny shledávajíce, krájeli, třeli, vařili, distillovali rozkošné dryáky, lektváře, syrůpy a jiné životu lidskému užitečná lékařství strojíce. Naproti tomu jiné spatřím, že jen z jiných nádob vybírali a do svých překládali; a těch bylo na sta. Na námítku Poutníka, že „dolívají vodu“, tlumočnick takto odpověděl: „I tak se umění množí. Nebo zdaž se jedno a též jinak a jinak přistrojiti nemůž?“<sup>62</sup> Kdybychom se domnívali, že jsou plagiáty jakási specialita dnešní doby, může nás utěšit to, že v baroku to nebylo jinak. Překvapující je spíš poměr, který uvádí Komenský, a to že na dva originály bylo „na sta“ plagiátů. To ovšem nemůžeme brát jako historický fakt, nýbrž jako záměrné karikování v zájmu vytvoření kontrastu mezi světem materiálním a duchovním. V tom stylu Komenský dál oceňuje „pisce“ knih. „Některý zajisté, cizí nádoby dopadna, aby svých několik naplnil, rozřídil, jak mohl, leda pomyjí přiléváním; jiný zase přidáváním lecjakés matlaniny, třeba prachu a smetí, zahustil, jen aby se také nové zadělání zdálo.<sup>63</sup>*

Ve svém nelichotivém postoji k učencům Komenský pokračuje v odstavci *„Nevole a různice“*: *„Takž zase na plac Učených výjdeme; a aj, svády, různice, rvačky, shon mezi nimi. Řídký tu byl, kdož by s někým táhanice neměl; nejen mladý (což by se nedospělého věka drzosti přičísti mohlo), než i ti starci vespolek se drancujíce. Nýbrž čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držel, aneb od jiných jmín byl, tím více různic začínal a na jiné vůkol šerموval, sekal, házel a střílel, až hleděti hrozno bylo, pochvalu a slovoutnost v tom sobě zakládaje.<sup>64</sup> Pro*

---

<sup>60</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 87.

<sup>61</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 87.

<sup>62</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 42.

<sup>63</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 42.

<sup>64</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 43.

nás je postoj Komenského k učencům tím zajímavější, jelikož on sám k nim patřil, takže určité situaci znal velmi dobře.

**Supplikací učených a slavných:** „Přišli pak hned za tím od některých zvláštějších lidí vyslaní, Theophrastus a Aristoteles, žádající dvojí věci. Předně, aby nebyli takovým příhodám jako jiní lidé poddáni. Druhé, poněvadž z Boží dobroty na tomto světě znamenitějším vtípem, uměním, bohatstvím etc. počtění jsou (jakýmž lidem umírati obecná škoda), mohli-li by tedy před obecným houfem to privilegium míti, aby neumírali, že žádají. První žádost jejich když uvážena, odpovědíno, že věci spravedlivé žádají; protož že se jim povoluje, aby se, jak nejlépe umějí, před příhodami hájili, uměli uměním, opatrní opatrností, mocní mocí svou, bohatí bohatstvím svým.“<sup>65</sup>

„J. M. K. nepřije, že takoví zvláštní lidé s jinými zároveň hynouti mají; a však že tomu na ten čas ještě cesty neví. Toto však za privilegium že jim dává, aby, kdež se jiní prostí hned za čerstva po smrti pohřbují, oni co nejdéle mezi živými aby chováni byli; a kdež jiní po smrti jen pod zelený drn se dostávají, oni aby se kamením přikládali dali.“<sup>66</sup>

**Ethika a politika:** „Tu toť já vidím, že lidé (jakž Ezopů vlk řekl) jiné mluví a jiné činí; co ústy chválí, od toho jim mysl letí, a co sobě jazykem oškliví, k tomu jim srdce lne.“<sup>67</sup>

Všechny výše popsané zkušenosti ukazují, jak Poutník byl nespokojen se stavem společnosti. Namísto vzoru, po kterém by měl toužit, viděl spíš něco, čeho se má vyvarovat. Zkrátka, prohlídka Světa vyvolala u Poutníka zklamání.

### 3.3 Zklamání jako předpoklad změny

„Provedli ste mne skrze všecko, a co mi to platno? Slibovalo mi se a ukazovalo tytéž zboží, umění, potěšení a bezpečnost. Ale co mám? Nic. Co umím? Nic. Kde sem? Nevím sám. To vím toliko, že po tak mnohém motání, po tak mnohých pracech, po tak mnohém vystálém

---

<sup>65</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 104.

<sup>66</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 104.

<sup>67</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 53.

*nebezpečství, po tak mnohém myslí unavení a zemdlení nic naposledy nenalézám, než u sebe sám bolest, u jiných k sobě nenávisť.*<sup>68</sup>

Na konec si nechali ta nejvznešenější místa, a tak došla řada i na to, prohlédnout si i „rozkošné“. Slibovali si od toho, že Poutník neodolá rozkoši tohoto světa. Ovšem že to byl omyl, další ukazatel, že svět, tj. rozum, nerozumí potřebám ducha. *„Nu, tu, hle, máš pohodlí, jehožs hledal! ... Co nad to žádati můžeš? Tak mnoho všeho dobrého míti, aby se o nic nestaral, ničeho nedotýkal, co duše ráčí, všeho hojnost měl a ani zlému větru na sebe vanouti nedal, není-li to blahoslavená věc?“*<sup>69</sup> Sama se nám nabízí otázka: co je to, co brání průvodcům pochopit Poutníka? Jestliže mu nerozumí, bylo by logické udělat něco, aby mu porozuměli. Oni jsou ale dva oddělené světy a neslyší se vzájemně.

V normálním (každodenním) životě se na zklamání díváme jako na něco velmi tragického, zvláště v naší moderní době. Každému by se mělo dařit, každý by měl být úplně zdravý, bohatý, měl by skákat štěstím. Pokud to tak není, už je to důvod pro alarm. Na cestě duchovní se na zklamání nedívá tak tragicky. Zklamání je předpoklad změny. Pouze pošetilý by mohl toužit po změně, pokud by byl spokojený. Ideál světa materiálního je právě ta obdivovaná spokojenost. Ona je často úzce spojená s materiálním úspěchem a vnějším leskem. Pokud se člověku zaměřenému na materiálně podaří nabýt dostatečného množství majetku nebo vysoké pozice ve společenské hierarchii nebo něčeho jiného, co v něm může podpořit pocit pýchy, cítí se spokojen a nikdy ani nepomýšlí na „nějakého ducha“ nebo Boha. On Boha nepotřebuje, je spokojen, má moc a slávu a co by se ještě trápil s takovými nesmysly. Navíc tam, kde se mluví o Bohu, mluví se i o morálce, a právě ta je mu velmi nesympatická. Tam jsou jakási pravidla, a ta by mu mohla překážet v hromadění majetku nebo moci. To je to, čeho se takový jedinec nejvíce obává. Ovšem pokud potřebuje respekt nebo jakýkoliv zisk z kruhu věřících, stává se „velikým věřícím“, jeho oportunismus nemá meze. Připraven je i úplně bílé prohlásit za černé. Pokud se mu daří, nikdy se v životě nezamyslí nad otázkou duchovního. Maximum, co od takového člověka můžeme uslyšet, je fráze „asi něco existuje“. Pokud ale v životě „narazí“, věc se mění.

Poutník patří k jiné skupině. Od mládí cítí v sobě hlas nitra. Jeho cílem není ani majetek, ani sláva. On od samého začátku chce poznat Svět, ne ale kvůli prospěchu. On v Světě hledá něco jiného, hledá rovnováhu, harmonii. On hledá své místo ve Světě, místo, kde se on a jiní doplňují, kde každý uskutečňuje svoji životní misi, tj. přirozenost, a přitom si navzájem pomáhají. On slyší hlas srdce a je to pro něj určitý maják. Ten mu určuje směr a Poutník se nemusí dívat, co dělají jiní, aby dostal motivaci k nějaké činnosti. Nemusí se srovnávat, jelikož ví, že není ani lepší, ani horší než jiní. Ovšem že se v světě, kde se každý za

---

<sup>68</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 95.

<sup>69</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 87.

každou cenu snaží být lepší, kde každý chce mít více, každý chce být nějakým způsobem nad jiným, nebude cítit doma.

Poutník nevidí v Světě ty hodnoty, které tak urputně ukazuje Mámil, naopak vidí pod lesklým povrchem samou hnilobu. Ztrácí naději, že v tom Světě najde své místo. Prošel už celý Svět, podíval se na všechny stavy a řemesla a zjistil, že v ničem z toho nemůže najít štěstí. Je čím dál tím víc ztracený. Poutník se zklamal i v těch, od kterých očekával nejvíc, v učencích. Vrchol zklamání vyúsťuje v to, že Poutník chce zmizet z takového Světa, tj. chce se podívat na smrt. *„Tisíckrát umřítí volím, nežli tu býti, kdež se tak děje, a dívati se na nepravost, faleš, lež, svod, ukrutnost. Protož již mi smrt žádostivější jest nežli život; jdu, abych se podíval, jaký los jest mrtvých, kteréž vynášeti vidím.“*<sup>70</sup>

Na straně druhé ani představitelé Světa nejsou spokojeni. Poutník očekával jiný Svět. On hledal ideál podle čistoty své duše. Neuměl si představit, že Svět bude takový. Tak to bývá, bytosti mají sklon vidět Svět podle své duše. A teď tváří v tvář skutečnosti je zaskočen. Možná je to tak, že Prozřetelnost dopřeje spokojenost pouze těm, kteří se pořádně natrápí, až tolik, že ztratí chuť pokračovat, zvláště ve směru, jaký měli předtím. Změna je to jediné, co zbývá. Prozřetelnost ví velmi dobře, co Poutníka trápí, a také to, že je blízko čas změny. To je vhodná chvíle, aby mu prozradila pravdu, tj. že mu život nedala, aby panoval, nýbrž aby sloužil. Ovšem že Poutník i tehdy může odmítnout takovou nabídku. Ani tehdy ho Prozřetelnost nemůže přinutit, aby se jí odevzdal. Jeho osud je v jeho rukou. To on musí otevřít srdce a dovolit pravdě, aby do něho vstoupila. (Náboženské knihy samozřejmě používají jiné termíny, jako např. přijetí Ducha svatého, Krista apod.) Poutník to pochopil.

### **3.4 Podívání se na smrt (symbolická smrt): poslední část Poutníkova světového úkolu**

*„... a vidím žalostnou věc, jak jmenovitě každý s hrůzou, naříkáním, strachem a třesemím duši pouští, nevěda, co se s ním stane a z světa kam se octne. Čehož já ač sem se lekal, však vždy něčemu víc vyrozuměti chtěje, krácel jsem mezi řady már, jda až k krajům světa a světla; odkudž když jiní, oči zavrouc, slepě tak mrtvé své vyhazovali, já brylle mámení již odvrhna a oči sobě protra, a jak sem nejdál mohl, tam ven se vychýle, nahlédnu (Propast za světem bezedná.) a spatřím strašlivých temností mrákotu, již se rozumem lidským ani dna ani konce najíti nemůže.“*<sup>71</sup>

---

<sup>70</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 112.

<sup>71</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 113.

Poutníkovi již zůstalo pouze podívat se na umírající, vlastně na ukončení života. To bychom neměli míchat se smrtí, tj. stavem, když už není život. On zjišťuje bolestivou pravdu o pomíjivosti života. Strach ale necítí a chce se podívat, co je za smrtí. Uvědomuje si absurdity světské slávy.

*„Ach přemízerní, bídní, nešťastní lidé! Toto-liž jest vaše poslední sláva! Toto-liž tolik nádherných vašich činů závěrek! Toto-li cíl vašich, jimiž se nadýmáte, umění a rozličné moudrosti! Toto-li po tam mnoha nezčislných pracech a kvaltováních žádný ten pokoj a odpočinutí! Toto-li ta, kterouž sobě vždycky slibujete, nesmrtnost! Ach, kéž sem se nikdy nenarodil! Kéž sem nikdy skrze bránu života neprošel, jestliže po všech světa marnostech nic než temnostem a hrůzám těmto za podíl býti mám! Ach Bože, Bože, Bože! Bože jestliže jaký Bůh jsi, smiluj se nade mnou bídným.“<sup>72</sup> Všechna sláva a velké skutky končí tak smutně. Po všech trápeních a hrůzách nezbývá nic než tma. Uvědomuje si, že takový život nemá smysl, a lituje, že se vůbec narodil. Proto volá Boha na pomoc: „Ach Bože, Bože, Bože! Bože, jestliže jaký Bůh jsi, smiluj se nade mnou bídným!“<sup>73</sup> A Bůh na ten moment vždy čekal. To je vlastně konec oné pýchy, o které jsem mluvil u boháčů, rozkošných a povýšených.*

Komenský v Labyrintu nemluví o smrti jako takové. V největším zklamání Poutník říká: *„Tisíckrát umřítí volím, nežli tu býti...“* Vyjadřuje to odmítnutí smířit se s takovouto nedokonalou skutečností. Lepší vůbec nebýt, než toto přijmout. To je skutečné, kategorické „ne“. Ukazuje průvodcům, že se nesmíří s kompromisem. Raději nic než falešný způsob. Není náhoda, že v tuto chvíli poutníka opouštějí průvodci. Smrt tak představuje konec jednoho způsobu chápání světa a života. Smrt v Labyrintu symbolizuje překročení prahu fyzického světa a podívání se do nekonečna nebo do toho, co filozofové někdy označují jako „nic“. Komenský pouze jednou větou líčí nekonečno: *„... a jak sem nejdál mohl, tam ven se vychýle, nahlédnu (Propast za světem bezedná.) a spatřím strašlivých temností mrákotu, již se rozumem lidským ani dna ani konce najíti nemůže.“<sup>74</sup> To prázdno je úplně základní pozice na cestě člověka k spirituálnímu (k Bohu). Ono je předpoklad ukázání se ducha, pouze předpoklad, nikoliv záruka. Jestli se Bůh objeví, je to věc milosti. Poutník tu milost dostal. Bůh se mu skutečně objevil. Z toho bodu návrat do „normálního života“ není možný. Přesto se to pokusíme, jak se to dá, vysvětlit. Ještě jednou se vrátíme k citaci *„a spatřím strašlivých temností mrákotu, již se rozumem lidským ani dna ani konce najíti nemůže.“* To nebyla pouze jakási smrt. To Poutník nahlédl do věčnosti, *„jíž se rozumem lidským ani dna ani konce najíti nemůže.“* A věčnost je „půda“ Boží. My se dále nebudeme zabývat smrtí. Prozatím stačí říct,*

---

<sup>72</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 113.

<sup>73</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 113.

<sup>74</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 113.

že mu *smrt* otevřela tyto dveře do věčnosti. Poutník právě podíváním se do smrti zakončuje život světový. Od tohoto bodu život Poutníka zcela vede Prozřetelnost. Podívat se do věčnosti a zůstat naživu, to se dostává pouze Milostí Boží. Tak Bůh odměňuje své vyvolené. A Poutník vyvolen byl.



## 4 NÁVRAT DO SRDCE SVÉHO

*„To když já mluvit přestanu, všechen se ještě hrůzou třesa, uslyším za sebou temný hlas řkocí: Navrať se!“ I přizdvihnu hlavy a hledím, kdo to volá a kam se vrátiti velí; ale nevidím nic, ani vůdce svého Všežvěda. Nebo i ten mne již byl opustil.“<sup>75</sup>*

V této kapitole se pokusíme dát odpověď, co se změnilo v životě Poutníka po odevzdání se Bohu, jinými slovy jak se to projevilo na konkrétním životě Poutníka. V čem spočívá rozdíl mezi člověkem, který poznal Boha, a tím, který ho nepoznal, nebo jinak řečeno, jak se Bůh manifestoval v Poutníkovi (skrz Poutníka).

Poutník za sebou zbouřil všechny mosty, už nebylo cesty zpět. Rozloučil se s průvodci, podíval se na smrt, opustil všechno. Zůstal pouze to, co je. A co by jiného měl být? To už dlouho čekala Prozřetelnost. Vrátil se někdo, kdo už dlouho bloudil. A teď už byl připraven. I Bůh ho zavolal. *„V tom, aj, znovu hlas zavzní: „Navrať se!“ Já nevěda kam se navrátiti, ani kudy z té mrákovy vyjít, truchliti začnu; a aj, hlas po třetí volá: „Navrať se, odkud vyšel, do domu srdce svého, a zavři po sobě dvěře!“<sup>76</sup>* Poutník věděl, že je to dar Boží, a ten hlas poslechl. Vstoupil do tmy srdce svého. *„...a že jsem Boha radícího poslechl, přešťastně sem učinil; ale i to již dar jeho byl. Sebra tedy, jak sem mohl, myšlení svá, a uzavíraje oči, uši, ústa, chřipě a všechny zevnitřní průduchy, vstoupil sem vnitř do srdce svého; a aj, bylo tam tma.“<sup>77</sup>*

### 4.1 Srdce jako chrám Boží

*„Kdes byl tak dlouho? Kudys chodil? Čehos v světě hledal? Potěšení? I kdežs ho hledati měl než u Bohu? a kde Boha než v chrámě jeho? A který chrám Boha živého, než chrám živý, kterýž on sam sobě připravil, srdce tvé vlastní?“<sup>78</sup>*

---

<sup>75</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 114.

<sup>76</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 114.

<sup>77</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 114.

<sup>78</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 115.

Cestu spirituální nebo cestu k Bohu bychom mohli považovat za jakousi absurditu, tato citace je toho typický příklad. Smrtelně vážnou pravdu „*přivedl sem tě k sobě, tebe do tebe uveda*“ málokterý „smrtelník“ může pochopit. Pokusíme se dešifrovat tato slova. Bůh říká Poutníkovi, že ho přivedl k sobě, tj. k Bohu. To je jasné. Hned poté říká: „*tebe do tebe uveda*“. Bůh ho tedy přivádí k sobě-Bohu a zároveň uvádí Poutníka do sebe sama. Jak to myslí? Komenský poté částečně vysvětluje, jak to myslí. Bůh dále říká Poutníkovi: „*Díval sem se, synu můj, kdyžs bloudil; ale již sem se déle dívati nechtěl; přivedl sem tě k sobě, tebe do tebe uveda. Nebo tu sem sobě zvolil palác k bydlení svému; chceš-li tu bydliti se mnou, najdeš tu, čehož v světě nadarmo hledal, pokoj, utěšení, slávu a sytost všeho.*“<sup>79</sup> Jelikož je chrám boží v srdci lidském, Bůh neustále v něm čekal na Poutníka. To představuje skutečný paradox cesty k Bohu. Většinou si představujeme Boha jako něco hodně abstraktního, vzdáleného, a teď se Poutník dozvídá, že je vlastně Bůh v něm. Aby se s ním setkal, stačí, že uzavře vše své smysly a ponoří se do svého srdce (ovšem že to není tak snadné). Poutník to udělal. Před ním se otevřel nový svět, ne tak atraktivní a lesklý jako svět známý, ale proto tichý a pravdivý. „*Nebo mi se to, čehož sem tu začátek viděl, líbiti začalo; jakož proto, že pokojík ten ne tak jako prvé místa, po nichž sem v světě chodil, smrděl, tak i proto, že sem tu žádného šustu a chřestu, vřesku a třesku, nepokoje a kolotání, táhání a násilí (čehož v světě všudy plno) nespátřil, ale vše ticho.*“<sup>80</sup>

V Labyrintu světa Poutník zapomněl naslouchat hlasu svého srdce. Už od narození ho jeho průvodci a společnost vedli jiným směrem. Cestu pohody, bohatství a úspěchu mu představovali jako životní cíl. Vše bylo důležitější než hlas jeho srdce, a tak se ho Poutník naučil potlačovat. Poutník se stal vlastně sám sobě cizincem. Stal se sám svým vězněm. Nebyl sám sebou. Jenže ono pouto (o kterém byla řeč v kapitole o přirozenosti) mezi Prozřetelností a Poutníkem, které funguje přes svědomí, ho nenechalo ukolébat se. Celou cestu světem Poutníkovi dávalo o sobě vědět. Poutník cítil nespokojenost, a to znamenalo, že se odchyluje od sebe, tj. od svojí přirozenosti. Čím déle, tím víc se nespokojenost zvětšovala, až dospěla k úplnému zklamání. To už Poutník zjistil, že zabloudil, a konečně se obrátil ke svému srdci o pomoc. A v srdci ho čekal Bůh, který zavolal Poutníka k sobě. Poutníkovu utrápené srdce se otevírá a přijímá Boha k sobě. To, co dávno ztratil, je zase tady. Najednou je zas sám sebou. Cítí, jako by se znovu narodil. Cítí jemný hlas srdce svého. Cítí to, co vlastně bylo vždy v něm, na co on zapomněl. Musel projít Labyrintem světa, musel projít všelijakými nepřízněmi osudu, zklamat se a prožít smrt.

*„Ale já tobě jiné nepřátely, na nichž od této chvíle rekovství dokazovati hled', vyhlašuji: dábla, svět a vlastního těla tvého žádosti. Těm se braň, a jak můžeš, onyno dvoje od sebe*

---

<sup>79</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 116.

<sup>80</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 115.

*odháněj, poslední pak bij a morděj; a když to udatně konati budeš, dojdeš koruny slavnější, než ji ten svět má, slibujit v jistotě.*<sup>81</sup>

## 4.2. Poutníkův nový život s Bohem

*„Můjs sice byl a jsi od věčnosti; ales toho prv nevěděl. Já sem pro tebe potěšení to, k němuž tě nyní uvedu, dávno již strojil; ales ty tomu nerozuměl. Vedl sem tě cestami divnými, skrze okolí a zápolí, k sobě; čehož ty neznal, a co já, ředitel všech vyvolených svých, tím obmýšlím, nevěděls; nýbrž ani díla mého při soběs neznamenal. Ale bylť sem s tebou všudy, a proto sem tě poněkud skrze ty okliky vodil, abych tě naposledy tím hlouběji k sobě uvedl.*<sup>82</sup>

Namísto názvu Bůh se pokusíme říct, co on vlastně představuje. V této práci jsme už použili termíny Prozřetelnost, duch, přirozenost. I když to nejsou úplně stejné pojmy, všechny označují něco nemateriálního, transcendentno, něco, co je nad námi. Tyto pojmy snáz přijímáme, než pojem Bůh, který hned vyvolává představu něčeho vzdáleného, neznámého, něčeho, co patří náboženství a církvím. Také proto, že se pojem Bůh často používal pro věci, které nemají s vírou mnoho společného. Během dějin nasbíral hodně negativních „bodů“, jelikož ho dosti často používali jednotlivci, instituce (nejenom církev) a i celé společnosti pro zájmy, které nemají nic společného s transcendentnem. Existuje více dalších důvodů, proč hodně lidí má odpor k Bohu, to by nás ale odvedlo mimo naše téma. Toto transcendentno nepatří žádné církvi ani jiné instituci, ono je nad vším, a přitom dostupné každému.

Otevírání se Bohu otřásl celým Poutníkovým životem. Změnil se ze základu jeho vztah k samému sobě, k jiným lidem, k celkovému životu a světu. Z původně nespokojeného jedinice, který očekával, že selepší Svět, stal se vyrovnaný člověk, který je odhodlán měnit Svět k lepšímu svojí aktivitou. Nedá se přehlédnout úplná změna ve vnímání Světa. Přitom se ve skutečném Světě nic nezměnilo. Ani tady se neobejdeme bez zdánlivého paradoxu, který se dá vyjádřit slovy: Všecko je jiné, a přitom se nic nezměnilo. Něco se přece změnit muselo. Pravda, změnil se Poutník. Návratem k sobě objevil živého Boha v svém srdci a právě to způsobilo tak dramatickou změnu. Bez té změny by si vlastně Poutník Boha ani ne všiml. Hned po poznání Boha začal ukazovat t i jiným, jak mu se přiblížit. Komenský je přesvědčen, že se rozumem nemůže přiblížit Bohu, a hodně kritizuje filozofy<sup>83</sup>, protože myslí, že všechno

---

<sup>81</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s.119.

<sup>82</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 116.

<sup>83</sup> Pod pojmem filozof Komenský zřejmě myslel učence, lidi, kteří se spoléhají na rozum.

vědí. „*Tím jistě nade všechny světa filozofy moudřejší, kteréž Bůh spravedlivým soudem zaslepuje, aby všechno se věděti domnívajíce, nic nevěděli, ani co mají, ani čeho nemají, ani co dělají, ani čeho dělají majíce nedělají, ani kam a k jakému cíli jdou a dojdou, znamenati neuměli. Jejichž umění na šupině toliko se stavuje, to jest na zevnitřním zevlování; k vnitřnímu jádru, jenž jest všudy rozlitá Boží sláva, neproniká.*“<sup>84</sup> Paradoxní je to, že ti, co se více snaží pochopit podstatu, se tím ve skutečnosti naopak Bohu více vzdalují ( a i tím, že předem vytváří obraz, co Bůh je). Z toho expresivního vyjádření rozumíme, že se Komenský (Poutník) domnívá, že *filozofové* Boha neznají. Odkud pramení tak kategorický soud, k tomu Komenský nedává vysvětlení. Věc by nám mohlo usnadnit to, že to řekl až po setkání s Bohem. To nám přijde celkem logické, jelikož on Boha už zná, a tak snadno může poznat i někoho, kdo o něm mluví a vlastně ho nezná. Jako analogii můžeme použít příklad s přečtenou knihou. Někdo nám může předstírat, že přečetl knihu, kterou jsme nečetli, ale pokud knihu známe, tak hned zjistíme, že dotyčný mluví o něčem, co ve skutečnosti nezná.

*Filozofové* jsou obdivovatelé moudrosti. To oni zpívají ódu na rozum a ducha odstrkují jako nějakou přítěž. I když hodně mluví o duchu a Bohu, ve skutečnosti patří Světu, protože i když rozum mluví o srdci, je to pořád rozum. Nelze než souhlasit s Komenským, když o *filozofech* říká, že je „*Bůh spravedlivým soudem zaslepuje, aby všechno se věděti domnívajíce, nic nevěděli.*“ Na to Poutník říká: „*Tisíckrát umřítí volím, nežli tu býti, kdež se tak děje, a dívati se na nepravost, faleš, lež, svod, ukrutnost.*“<sup>85</sup> Abychom nekřivdili „zamilovaným do pravdy“, neměli bychom generalizovat, protože určitě i mezi filozofy jsou tací, kteří živého Boha znají. Věc je v tom, že poté už jako *filozofové* nemluví. Podstatný rozdíl je v tom, že lidé propojení s Bohem milují živou pravdu, tj. Boha, a *filozofové* moudrost, tj. svoji dokonalost. Jako není stejné chtít být dobrá matka a mít rád své děti, tak není stejné milovat pravdu a podřít se pravdě. S tím souvisí další rozdíl: filozof porozumění přírody připisuje své genialitě, jako by ji on sám od sebe vytvořil, věřící ve všem vidí genialitu Boha a vše dělá pro jeho slávu. To, že si filosof myslí, že rozumí věcem jaksi tajným a většina ostatních/obyčejných tomu nerozumí, ho nutí považovat se za lepšího a to ho izoluje jak od společnosti, tak i od ostatních. Z toho hlediska nejsou na tom o nic lépe než boháči, kteří se nechají okouzlit majetkem a myslí si také, že jsou lepší než jiní. To, že se považuje za lepšího, představuje nepřekonatelnou překážku na cestě k Bohu (pravdě). *Filozofové* mají to o poznání těžší než boháči, jelikož je o hodně těžší vzdát se něčeho, co je jakási součást osoby, kdežto bohatství je pouze něco vnějšího. Z řečeného vyplývá, že samo o sobě ani bohatství ani rozum nejsou překážka na cestě k Bohu, ale vytváří pocit pýchy, který se následně překážkou stává.

---

<sup>84</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 124.

<sup>85</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 112.

*„Tvé náboženství buď v tichosti mně sloužiti a ceremoniemi se nevázati; nebo já tě jimi neváži. A když mi tak, jakž tě učím, v duchu a pravdě sloužiti budeš, s žádným se již dále o to, by tě pak i pokrytcem, kacířem a čímkoli jmenovali, nevaď; ale jen předce tiše mne a služby mé hled’.“<sup>86</sup>*

*„Pán můj, připjal ke mně a řekl: „Synu, já na dvou místech bydlím: na nebi v slávě své a na zemi v srdci skroušeném. A ty od toho času, chci, aby také dvoje obydlí měl: jedno zde doma, kdež sem i já s tebou býti připověděl, druhé u mne v nebi, kamž aby se vznášeti mohl, křídla tato (jenž jsou žádost věci věčných a modlitby) tobě přidávám.“<sup>87</sup>*

Dokud poutník nepoznal Boha, byl osamocen a ztrácel jistotu. Zdálo se mu, že mu Svět nerozumí, jako by byl sám proti všem. Ztrácel chuť usilovat o své ideály. Od chvíle, kdy poznal Boha, se vše změnilo, dostal novou, ohromnou motivaci k životu. Cítil, že s Bohem vše zvládne. Nekonečná energie vycházela z jeho nitra. Bez této záhadné energie bychom byli oprávněni pochybovat o existenci takového „setkání“. To, co Poutník říká, by se mohlo vysvětlovat různě, ale energie a láska se nedají přehlédnout. Přece ta síla musí odněkud pramenit. Ovšem že Bůh hodně dává, ale také očekává od Poutníka, že bude plnit nějaké podmínky. Vztah s Bohem je jako nějaká neviditelná smlouva. V kapitole o přirozenosti bylo řečeno, že Bůh komunikuje s člověkem přes svědomí. Rozdíl mezi komunikací s Bohem a s lidmi je v tom, že se komunikace s Bohem, když jednou začne, už nedá zrušit. Do čistého vědomí neustále přichází nové ideje. To sám Bůh má otevřenou cestu, aby promlouval k Poutníkovi. Tak vlastně vznikají nové zásady pro jednání. Zásady na základě přirozenosti. Ony se Poutníkovi jeví jako nové ideje. Takováto „návody“, které dostává přímo od své přirozenosti, jsou nezbytné pro jeho nový život. To je vlastně ten nový program. To slovo není moc pěkné, používáme ho kvůli snadnějšímu pochopení, i proto, že víme, jak silný je někdy odpor ke všemu, co připomíná náboženství a víru. Tak mu Bůh doporučuje, že raději bude sám, než aby hledal jakákoliv společenství. Stejně už nikdy sám nebude, jelikož Bůh bude s ním už navěky. Ve Světě ho každý mohl kdykoli opustit, ale Bůh ho nikdy neopustí. *„Lidé v světě rádi hledají tovaryšstva. Ty se hluku šetř a samotnost miluj. Tovaryšstvo není než pomoc aneb k hříchům, aneb k nějakým zbytečnostem, aneb aspoň k zahálce a maření času. Však sám nejsi; neboj se, by i sám byl; já jsem s tebou a anjelů mých zástupové; s námi rozprávěti můžeš.“<sup>88</sup>*

Jeden z podstatných rozdílů je vztah věřícího k řádu a svým bližním. On nepotřebuje žádná nařízení zvenku, jelikož je celý řád v jeho svědomí. *„Tak, kdo bližního jako sám sebe miluje, nepotřebuje obširných nařizování, kde by, kdy a v čem jeho šetřiti měl; v čem jemu*

---

<sup>86</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 118.

<sup>87</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 121.

<sup>88</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 119.

*neškoditi, v čem dluh povinný navraceti; sama zajisté láska, jak se k němu chovati má, plně jemu všecko poví a ukáže.*<sup>89</sup>

Člověk, který komunikuje s Bohem, nepotřebuje milion pravidel a zákonů, které by ho přinutily, aby dodržoval řád. Přinucování k řádu potřebují lidé zlí a otroci. „Zlého člověka znamená jest všudy práv žádati, a co se činiti má, z rejster toliko chtíti věděti, protože nám doma v srdci prst Boží ukazuje, co sobě chceme, to že sme i bližnímu povinni. Ale na ta vnitřní vlastního svědomí svědectví poněvadž svět nedbá a jen povrchních řádů šetří, tím jest, že žádného pravého řádu v světě není; než jen podhlédání, nedověřování, nedorozumění, zášti, různice, závisti, nenávisti, krádeže, vraždy a co toho víc.“<sup>90</sup>

Bůh radí Poutníkovi, aby své hrdinství dokazoval tak, že bojuje proti zlu a potřebám vlastního těla.

*„Ale já tobě jiné nepřátely, na nichž od této chvíle rekovství dokazovati hled', vyhlašuji: ďábla, svět a vlastního těla tvého žádosti. Těm se braň, a jak můžeš, ony dvoje od sebe odháněj, poslední pak bij a morděj; a když to udatně konati budeš, dojdeš koruny slavnější, než ji ten svět má, slibujit' .“<sup>91</sup>*

Bůh požaduje od Poutníka nejenom aby se zřekl materiálních, statků ale aby i sám sebe opustil: „...opust' všecko, i sebe samého, a odevzdej se mně plně a budeš můj, a dobřet přijdeš, slibujit'. Nebo v světě všecko se mění, čehokoli se myslí a kocháním držeti chtíti budeš, kromě mne, všecko tě jen sebou tak i jinak zaměstknávati a nepokojiti bude; a naposledy tě opustí, a kochání, kteréžs sobě v něm strojil, obrátit' se v žalost má, slibujit' v jistotě.“<sup>92</sup>

Jak tomu máme rozumět, jak někdo může sám sebe opustit? Co to Bůh po Poutníku chce? Opustit svůj starý způsob přemýšlení, svoje zvyky, falešný pocit pýchy, že je lepší než jiní, což je hlavní motivace těch, kteří jsou orientováni na bohatství a úspěch. Skutečně Poutník neopouští sebe, ale hloupou představu o své velikosti a důležitosti.

V kapitole o přirozenosti bylo řečeno, že Prozřetelnost, aby zajistila to, aby živé bytosti dodržovaly určitá pravidla, ponechala pouto mezi sebou a jimi. My lidé to pouto vnímáme jako svědomí a myslíme si, že se svými příbuznými city sídlí v srdci. Že svědomí určitým způsobem dozoruje nad naším jednáním asi nikdo nepochybuje. Proto ono mystické „Bůh všecko vidí“. Je to skutečná pravda, ovšem zjednodušená a silně zavádějící, jelikož přivádí k myšlence, že buď Bůh má oči a všude nás jaksi pronásleduje, nebo vidí bez očí. Tak jak nás tedy Bůh může vidět, slyšet a vědět, to co myslíme? Takže Bůh vlastně vidí našima očima, slyší našima ušima, rozmýšlí našim mozkiem a cítí našim srdcem. Avšak že je Bůh

---

<sup>89</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 129.

<sup>90</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 129.

<sup>91</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 119.

<sup>92</sup> J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 1940, s. 119.

v našem srdci a že je tak v každém z nás, neznamená, že jsme my jacísi Bohové. Tělo člověka obsahuje v sobě nejvíce vody, přesto by asi málokoho napadlo tvrdit, že je člověk voda a že v plicích máme vzduch a že bychom tak mohli sebe považovat za vzduch. To je krátké vysvětlení, protože se někteří lehce nechají unést myšlenkou, že je Bůh vlastně člověk, popřípadě že to výmysl jeho představivosti.

To, že je Bůh v nás, se dá všelijak vysvětlit, a proto to skrývá nebezpečí, že se to mylně vysvětlí. Jelikož je Bůh v nás, mohli bychom si myslit, že jsme dokonalé bytosti, a tak se nemusíme dále zušlechťovat. Pravda je poněkud nepříjemnější: I když je Bůh v nás, není snadné poznat, jaké přání pochází od Boha a které od našeho Ega. Tzv. obyčejný člověk praktický nemá žádnou komunikaci s Bohem. To je další paradox duchovní cesty: I když je Bůh v nás, zároveň je nesmírně daleko. Kdybych si dovolil trochu cynizmu, mohl bych říct, že je ten pán velmi náročný. On od Poutníka nepožaduje ani míň ani víc než všechno, požaduje, aby se zřekl i sebe sama, a proto je cesta k němu tak náročná, i když je stále na dosah ruky. Každý, kdo měl to štěstí a setkal se s Bohem, byl ohromen faktem, jak je blízko, a přesto si ho nevšímal.

## NA ZÁVĚR

Jedno staré chorvatské přísloví říká: „Jsou ještě rána, kdy nesvívalo.“ To bylo moje motto při psaní této práce. Pokusil jsem se interpretovat Komenského Labyrint, jak ho vidím já, ale přitom jsem se maximálně snažil, aby výklad byl logický. To je materie, kde se osobní názory a zkušenosti nedají izolovat. Abych se v co největší míře vyhnul subjektivnímu výkladu, opíral jsem se o citace z Labyrintu. S respektem jsem přijal názory některých autorů, kteří psali o Labyrintu, některé věci jsem rozšířil nebo prohloubil. Průvodcům jsem věnoval více prostoru, protože se domnívám, že se jim nedostalo patřičné pozornosti. Poté jsem věnoval poněkud více místa Poutníkovu zklamání, což považuji za zásadní věc pro správné pochopení tohoto díla. Pokud jde o přirozenost, té jsem také věnoval více místa, a to ze stejného důvodu. To, že je např. zklamání výrazně negativní pojem, platí pouze relativně. Ono tady mělo výsledek zcela pozitivní. Známa je např. věc, že jsou otravy často způsobeny látkami, které jsou zároveň nejúčinnější léky, rozhodující je míra. To rozhodně platí i pro duchovní cestu. To, co Komenského poutníka přivedlo k Bohu, tj. návratu k svému srdci nebo podstatě, nemusí nutně pomoci i jiným. To říkám na možnou námitku, že věci obracím naruby, tj. že vyzdvihuji zklamání nad „pozitivní věci“. Neobhajuji názor, že prostředek ospravedlňuje cíl, ale na cestě Poutníka trápení a zklamání mělo hluboký význam.

V této práci jsem se držel moto , že se mi nesmí stát, že kvůli stromům nevidím les, jinak řečeno, aby mě fragmenty nevzdálily od celku, tj. podstaty. Nejpůsobivější a zároveň nejdelší část Komenského Labyrintu představuje kritika soudobé společnosti. S ohledem na její rozsah jsem se zaměřil pouze na některé části, které mi připadaly nejzajímavější nebo nejdůležitější pro to, co jsem chtěl ukázat v této práci. Oproti tomu některým pojmům, které v Labyrintu nejsou tak obšírně propracovány, jako např. přirozenost, zklamání a smrt, jsem se věnoval poněkud důkladněji. Komenský o těch pojmech více mluvil v jiných dílech. Důvod k tomu je, že na pochopení těch pojmů záleží pochopení Labyrintu jako celku. Důležité je připomenout, že v Labyrintu každý čin úzce souvisí s jiným. Je to pevný celek a každá věc vytržena z kontextu mění smysl.



## Seznam literatury

### Prameny

KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha: Šolc a Šimáček, 1940.

KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Centrum securitatis*, Vybrané spisy J. A. Komenského, Brno: 1910.

### Použitá literatura

ČAPEK, Jan Blahoslav. *Několik pohledů na Komenského*. Praha: Karolinum, 2004.

DOLEŽEL, Lubomír. Kompozice „Labyrintu světa a ráje srdce“ J. A. Komenského. *Česká literatura* 1969, s. 47 - 53.

PALOUŠ, Radim. *Komenského Boží svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.

PATOČKA, Jan. Komeniologické studie I–III. Praha 1997–2003.

ŠKARKA, Antonín. Reformace renesance, a baroko. *Půl tisíciletí českého písemnictví*, Praha: Odeon, 1986, s. 48 - 85.

### Prostudovaná literatura

BĚLIČ J. – KAMIŠ A. – KUČERA, K.: Malý staročeský slovník. Praha 1978.

CUŘÍN, F. Vývoj spisovné češtiny. Praha 1985.

GEBAUER, J. Historická mluvnice jazyka českého. I. Hláskosloví, III.1 Tvarosloví – skloňování, III.2 Tvarosloví – časování, IV. Skladba. 2. vyd. Praha 1963, 1960, 1958, 2007.

HAVRÁNEK, B. Vývoj českého spisovného jazyka. 2. vyd. Praha 1979.

HRABÁK, J. K stylistické výstavbě Komenského Labyrintu. *Listy filologické* 1970.

HUBÁČEK, J. Nad trojím zněním Labyrintu. *Listy filologické* 1986.

MATHAUSER, Z. Symbol a alegorie. In: MATHAUSER, Z. Metodologické meditace aneb Tajemství symbolu. Brno 1989.

MIRVALDOVÁ, H. Alegoričnost v Labyrintu světa a ráji srdce J. A. Komenského. *Slovo a slovesnost* 1970.

NOVÁK, J. V. Labyrint světa a ráj srdce J. A. Komenského a jeho vzory. ČČH 1892.

PETRŮ, E. Zrcadlo skutečnosti. Praha 2002.

PLESKALOVÁ, J. Stará čeština pro nefilology. Brno 2001.

*Studia Comeniana et Historica*. 1971–.

ŠKARKA, A. Komenského Labyrint světa a ráj srdce. In: ŠKARKA, A. Půl tisíciletí českého písemnictví. Praha 1986.

ŠLOSAR, D. – VEČERKA, R. Spisovný jazyk v dějinách české společnosti. 3. vyd. Brno 2009.

VERNER, S. Komenského Labyrint svatě a Dantova Božská komedie. Křesťanská revue 1971.